

European Monitoring Centre
for Drugs and Drug Addiction

ESPAD

The European School Survey Project on Alcohol
and Other Drugs

CROATIAN INSTITUTE
OF PUBLIC HEALTH

EUROPSKO ISTRAŽIVANJE O PUŠENJU, PIJENJU I UZIMANJU DROGA MEĐU UČENICIMA 2019.

The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs

SVEZAK 1.

SREDSTVA OVISNOSTI

Zagreb, 2022. godine

HRVATSKI ZAVOD ZA JAVNO ZDRAVSTVO

**EUROPSKO ISTRAŽIVANJE O PUŠENJU,
PIJENJU I UZIMANJU DROGA MEĐU UČENICIMA**

ESPAD

THE EUROPEAN SCHOOL SURVEY PROJECT ON ALCOHOL AND OTHER DRUGS

SVEZAK 1.

SREDSTVA OVISNOSTI

Zagreb, 2022. godine

EUROPSKO ISTRAŽIVANJE O PUŠENJU, PIJENJU I UZIMANJU DROGA MEĐU UČENICIMA 2019., HRVATSKA
THE EUROPEAN SCHOOL SURVEY PROJECT ON ALCOHOL AND OTHER DRUGS (ESPAD)

Prikaz hrvatskih nacionalnih rezultata iz 2019. godine, Svezak 1., Sredstva ovisnosti

Izdavač

Hrvatski zavod za javno zdravstvo
Rockefellerova 7
10000 Zagreb
www.hzjz.hr

Urednik

izv. prof. dr. sc. Krunoslav Capak, prim. dr. med.

Autori

Martina Markelić, prof. sociologije
dr. sc. Ljiljana Muslić, prof. psihologije
Diana Jovičić Burić, dr. med.
Nikola Lanščak, prof. sociologije
Helena Križan, mag. soc. pedagogije
izv. prof. dr. sc. Sanja Musić Milanović, dr. med.

Grafička priprema:

Kerschoffset

Tisak:

Kerschoffset

Svibanj 2022.

ISBN: 978-953-8362-15-6

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne
knjižnice u Zagrebu pod brojem 001134270.

Mrežna stranica publikacije:

www.hzjz.hr

Zahvale

Zahvaljujemo na potpori Ministarstvu zdravstva, Ministarstvu znanosti i obrazovanja, Agenciji za odgoj i obrazovanje. Posebno zahvaljujemo svim uključenim školama, roditeljima i djeci na ukazanom povjerenju i prepoznavanju važnosti istraživanja ESPAD.

Također zahvaljujemo svim odgojno-obrazovnim djelatnicima koji su nam u svojim školama pomogli provesti terensko istraživanje papir-olovka prema zadanim uputama. Zahvaljujemo i studentima psihologije i socijalne pedagogije s Filozofskog fakulteta i Hrvatskih studija te Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu koji su nam pomagali u organizaciji i pripremi terenskog dijela istraživanja. Posebnu zahvalu upućujemo Kristini Bartolec, koja je kao studentica Fakulteta hrvatskih studija, Odsjeka za psihologiju, pomagala u provedbi ESPAD istraživanja.

Ovu publikaciju pripremio je Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Služba za promicanje zdravlja, Referentni centar Ministarstva zdravstva za promicanje zdravlja. Hrvatski zavod za javno zdravstvo zadržava sva prava na ovu publikaciju.

Preporučeno navođenje izvora na sljedeći način:
Markelić M., Muslić Lj., Jovičić Burić D., Lanščak N., Križan H. i Musić Milanović S. (2021). Europsko istraživanje o pušenju, pijenju alkohola i uzimanju droga među učenicima 2019., Svezak 1. Sredstva ovisnosti, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo.

Sadržaj

1. Uvod	11
2. Metodologija	12
2.1. Uzorak	12
2.2. Anketni upitnik	14
2.3. Provedba istraživanja	14
3. Rezultati	17
3.1. Cigarete i e-cigarete	18
3.1.1. Prevalencije pušenja cigareta	19
Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u prevalencijama pušenja za razdoblje 1995.-2019.	19
3.1.2. Uporaba e-cigareta	21
3.1.3. Dob početka pušenja cigareta i svakodnevnog pušenja cigareta	21
3.1.4. Dob prvog korištenja e-cigarete	22
Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u prevalenciji svakodnevnog pušenja cigareta s 13 godina ili ranije za razdoblje 1995.-2019.	23
3.1.5. Ukratko o pokazateljima pušenja u dobi od 16 godina	24
3.2. Alkohol	24
3.2.1. Prevalencija pijenja alkohola	25
Pijenje alkoholnih pića u posljednjih 30 dana, po vrsti pića i spolu	25
Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u prevalencijama pijenja alkohola za razdoblje 1995.-2019.	26
3.2.2. Dob početka pijenja alkohola	28
3.2.3. Ekscesivno epizodično pijenje	28
Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u prevalenciji ekscesivnog epizodičnog pijenja u posljednjih 30 dana za razdoblje 1995.-2019.	28
Ekscesivno epizodično pijenje u posljednjih 30 dana prema broju prilika i spolu	29
3.2.4. Prevalencije opijanja	30
3.2.5. Dob prvog opijanja	31
3.2.6. Energetska pića u kombinaciji s alkoholom	32
Prevalencije pijenja energetske pića: u životu, u posljednjih 12 mjeseci i posljednjih 30 dana	32
Prevalencije pijenja energetske pića i alkohola u istoj prilici	33
3.2.7. Motivi pijenja alkohola	34
3.2.8. Mjesto konzumacije alkohola	36
Mjesto posljednje konzumacije alkohola	36
3.2.9. Ukratko o pokazateljima pijenja alkohola u dobi od 16 godina	37

3.3. Psihoaktivne droge	37
3.3.1. Životna prevalencija korištenja psihoaktivnih droga	38
Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u prevalencijama korištenja psihoaktivnih droga za razdoblje 1995.-2019.	39
3.3.2. Korištenje kanabisa	40
Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u prevalencijama korištenja kanabisa za razdoblje 1995.-2019.	40
Prevalencija visokorizičnih korisnika kanabisa	41
3.3.3. Dob početka korištenja kanabisa	43
Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u prevalenciji ranog korištenja kanabisa za razdoblje 1995.-2019.	43
3.3.4. Ostale droge i supstance	44
Životna prevalencija uporabe lijekova radi promjene raspoloženja	44
Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u prevalenciji korištenja trankvilizatora ili sedativa bez liječničkog recepta za razdoblje 1995.-2019.	45
Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u prevalenciji pijenja alkohola u kombinaciji s tabletama za razdoblje 1995.-2019.	46
Korištenje inhalanata	46
Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u prevalenciji korištenja inhalanata za razdoblje 1995.-2019.	47
Korištenje novih psihoaktivnih tvari	48
Izgled korištenih novih psihoaktivnih tvari	49
3.3.5. Ukratko o pokazateljima uporabe psihoaktivnih tvari u dobi od 16 godina	49
3.4. Usporedba prevalencije najraširenijih sredstava ovisnosti u ranoj dobi	50
3.5. Cjeloživotna apstinencija	51
3.6. Rizična ponašanja pod utjecajem sredstava ovisnosti	51
3.7. Percepcije okruženja	54
3.7.1. Percepcija dostupnosti	54
Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u percepciji dostupnosti kanabisa za razdoblje 1995.-2019.	55
3.7.2. Percepcija navika prijatelja	56
4. Zaključni osvrt	57
5. Popis slika	59
6. Popis tablica	61
7. Popis kratica	62
8. Literatura	63

Koordinator istraživanja ESPAD u Republici Hrvatskoj:
Hrvatski zavod za javno zdravstvo

Glavni istraživač 2019. godine za Hrvatsku:
Martina Markelić, prof. sociologije
zamjenica: dr. sc. Ljiljana Muslić, prof. psihologije

Ostali članovi hrvatskog istraživačkog tima ESPAD 2019.:

Služba za promicanje zdravlja:
Diana Jovičić Burić, dr. med.
Nikola Lanščak, mag. soc.*
izv. prof. dr. sc. Sanja Musić Milanović, dr. med.
Odjel za međunarodnu suradnju:
dr. sc. Iva Pejnović Franelić, dr. med.*

Služba za školsku medicinu, mentalno zdravlje i prevenciju ovisnosti:
prim. dr. sc. Ivana Pavić Šimetin, dr. med.
Mario Hemen, ing.
dr. sc. Dijana Mayer, dr. med.

* članovi tima su u vrijeme provedbe ESPAD istraživanja bili zaposlenici
Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo

Europsko istraživanje o pušenju, pijenju i uzimanju droga među učenicima (*European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs – ESPAD*) međunarodno je istraživanje koje se od 1995. godine svake četiri godine provodi među učenicima u dobi 15-16 godina (odnosno među učenicima koji u kalendarskoj godini provedbe istraživanja navršavaju 16 godina) u tridesetak europskih zemalja, uključujući Hrvatsku. Hrvatska je sudjelovala u svim valovima istraživanja, a 2019. godine proveden je sedmi val. Kroz sedam valova istraživanja ukupno je sudjelovalo 47 zemalja.

Temeljni cilj istraživanja ESPAD prikupljanje je standardiziranih i međunarodno usporedivih podataka o pušenju cigareta, pijenju alkohola, uporabi psihoaktivnih droga te drugim rizičnim ponašanjima među učenicima u što većem broju europskih zemalja, a kako bi se unaprijedile spoznaje o korištenju sredstava ovisnosti među adolescentima, što uključuje i utvrđivanje i praćenje čimbenika koji utječu na njihov odabir korištenja sredstava ovisnosti. Ponavljanje istraživanja istom metodologijom i na jednako odabranim uzorcima populacije učenika osigurava valjanost usporedbe i provjere rezultata od 1995. godine. Krajnji cilj je pružiti čvrstu osnovu za pomoć pri kreiranju javnih politika, posebno onih usmjerenih mladima.

Istraživanje provedeno 2019. godine uključivalo je prikupljanje podataka i o drugim potencijalno rizičnim ponašanjima mladih (uporaba interneta, igranje videoigara, kockanje), koje ćemo predstaviti u zasebnom prikazu hrvatskih nacionalnih rezultata.

Prva studija ESPAD provedena je 1995. godine u 26 zemalja Europe, na poticaj Pompidou grupe Vijeća Europe, kao epidemiološka studija raširenosti uporabe duhana, alkohola i droga među mladima. Važnost i opravdanost ovog istraživanja svojom potporom naglasili su Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama (eng. European Monitoring Centre for Drug and Drug Addiction, EMCDDA), Pompidou grupa Vijeća Europe, Švedsko vijeće za alkohol, dok Ministarstvo zdravstva RH i Ministarstvo znanosti i obrazovanja RH pružaju dugogodišnju potporu provođenju ovog istraživanja u srednjim školama u Republici Hrvatskoj. Rezultati istraživanja ESPAD koriste se u godišnjoj publikaciji EMCDDA-a kao službeno istraživanje o uporabi droga među adolescentima u Europi.

Međunarodnu publikaciju pod naslovom *ESPAD Report 2019: Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs* objavili su Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama (EMCDDA), kao aktivni partner u provedbi istraživanja, i grupa ESPAD. Dostupna je na mrežnoj stranici grupe ESPAD te sadrži podatke koji omogućuju usporedbu među zemljama koje su sudjelovale u istraživanju (1).

U ovom izvješću prikazani su hrvatski nacionalni rezultati o uporabi sredstava ovisnosti iz provedenog sedmog vala istraživanja ESPAD u školskoj godini 2018./2019., na reprezentativnom uzorku učenika koji su u kalendarskoj godini istraživanja 2019. navršavali 16 godina.

2. Metodologija

2.1. Uzorak

Od početka istraživanja ESPAD ciljana populacija definirana je kao nacionalna populacija učenika koji pohađaju redovne srednjoškolske programe i koji u godini istraživanja navršavaju 16 godina. U sedmom valu istraživanja 2019. godine to je uključivalo učenike rođene 2003. godine. U Republici Hrvatskoj ta populacija učenika pohađa prve i druge razrede srednje škole. Stoga je istraživanje ESPAD 2019. u Hrvatskoj provedeno na nacionalnom reprezentativnom uzorku učenika prvih i drugih razreda redovnih srednjih škola, a prema metodologiji istraživanja u uzorak nisu uključeni učenici koji pohađaju škole za djecu i mladež s teškoćama u razvoju i umjetničke škole (2).

Procjena veličine populacije utvrđena je prema dostupnim podacima Državnog zavoda za statistiku u vrijeme planiranja istraživanja. Tako je prema službenim priopćenjima Državnog zavoda za statistiku iz 2017. godine procjena broja trenutnih stanovnika Republike Hrvatske rođenih 2003. bila 39321 (3). Broj učenika u školovanju rođenih 2003. godine bio je 37238, što je udio od 94,7 % tadašnje populacije šesnaestogodišnjaka u Hrvatskoj (4). Od toga je 35448 učenika u redovnom školovanju bilo obuhvaćeno okvirom uzorkovanja, što je udio od 95,2 % populacije učenika u školovanju rođenih 2003., dok je ostatak učenika navedenog godišta još uvijek pohađao osnovnu školu ili se nalazio u višim razredima srednje škole (4, 5).

U istraživanju je korištena metoda stratificiranog slučajnog odabira, a jedinica uzorkovanja je bio razred unutar pojedine vrste srednjoškolskog programa obrazovanja (6). Kako bi se sačuvala struktura srednjoškolskog obrazovanja, sačinjene su tri odvojene liste razreda prema vrsti srednjoškolskog obrazovnog programa (gimnazije, četverogodišnje i trogodišnje strukovno obrazovanje) te je metodom slučajnih brojeva odabran potreban broj prvih i drugih razreda proporcionalan ukupnom broju učenika unutar pojedinog stratuma. Osim liste razreda koji su odabrani u uzorak, istom metodom odabrani su i rezervni razredi koji su korišteni kada neka škola odbije sudjelovati u istraživanju. Razredi su birani sa službenog popisa razreda Ministarstva znanosti i obrazovanja prema rednom broju razreda.

U skladu sa smjernicama ESPAD-a pri planiranju veličine uzorka, ciljani uzorak činilo je minimalno 1200 učenika po spolu radi osiguravanja zadovoljavajuće razine preciznosti u procjenama. Reprezentativnost uzorka na populaciju učenika procijenjena je na 98 %.

Uzorak je obuhvatio 181 školu, a istraživanje je provedeno u 169 škola, odnosno u 336 razreda (Tablica 1.) na uzorku od 7002 učenika, od toga 3497 učenika prvih razreda i 3505 učenika drugih razreda srednjih škola (gimnazije, četverogodišnje i trogodišnje škole).

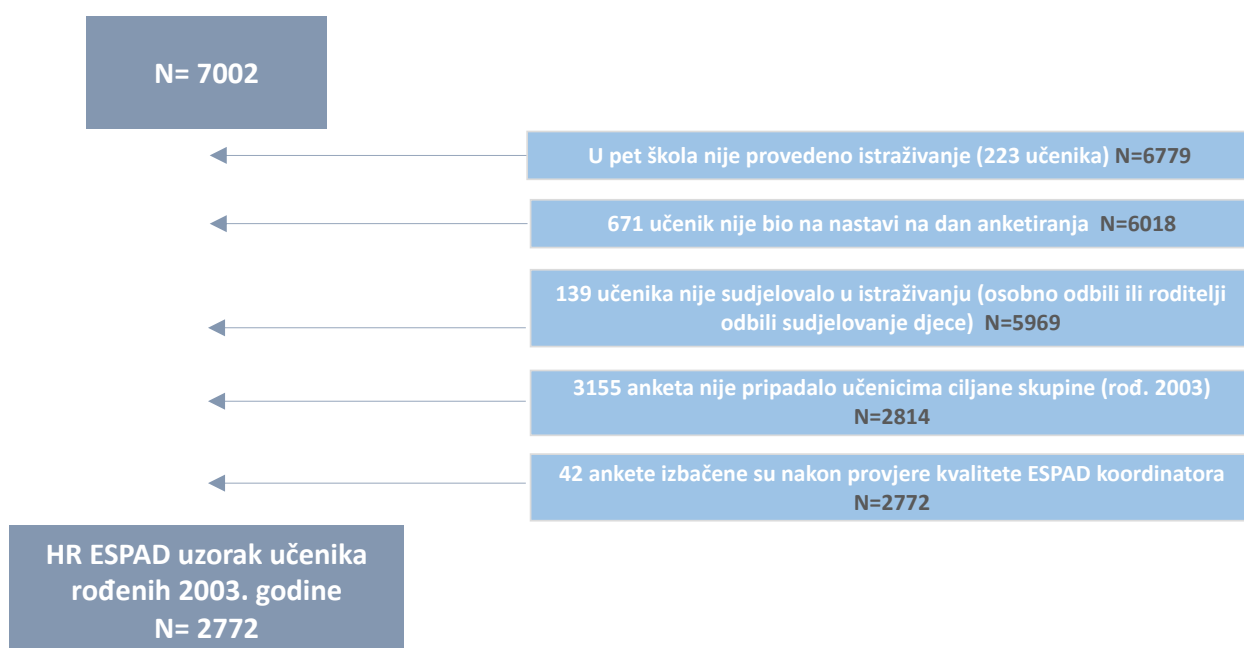
Anketiranje su provodili razrednici, profesori ili stručni suradnici u školi, u zadanom razdoblju (25. veljače – 17. travnja 2019. godine), kada je to njima najbolje odgovaralo prema obvezama i aktivnostima odabranih razreda, a tijekom jednog školskog sata.

Tablica 1. Broj škola i razreda koji su sudjelovali u istraživanju prema vrsti obrazovnog programa

Vrsta obrazovnog programa	Broj škola	Broj razreda
Gimnazija	41	87
4-godišnja škola	80	159
3-godišnja škola	48	90
Ukupno	169	336

Protokol istraživanja ESPAD u analizu podataka uključuje učenike koji su u kalendarskoj godini istraživanja navršili 16 godina, te su prema navedenoj definiciji uzorka ESPAD u analizu podataka uključeni samo navedeni učenici (N=2772). Opis tijeka uzorkovanja do uzorka ESPAD HR koji je analiziran prikazan je na Slici 1., a obilježja tog uzorka po spolu u Tablici 2.

Na Slici 1. prikazan je postupak uzorkovanja. Od ukupno 7002 anketna upitnika koje smo poslali u škole njih 5969 vratilo se ispunjeno što čini odaziv na istraživanje od 85,3 %, od toga 86,0 % u prvim razredima srednjih škola i 84,5 % u drugim razredima srednjih škola.

Slika 1. Tijek uzorkovanja

U konačnom uzorku šesnaestogodišnjaka prevladavaju mladići s udjelom od 51,8 % mladića u odnosu na 48,2 % djevojaka na ukupnom uzorku od 2772 sudionika (Tablica 2.).

Tablica 2. Opis uzorka po spolu

Spol	n	%
Mladići	1436	51,8
Djevojke	1336	48,2
Ukupno	2772	100,0

2.2. Anketni upitnik

Za prikupljanje podataka korišten je međunarodno usuglašeni strukturirani anketni upitnik ESPAD 2019. Upitnik se sastoji od glavnog, odnosno obaveznog dijela koji je jednak u svim zemljama koje provode istraživanje. Zemljama sudionicama ostavlja se i mogućnost korištenja izbornih pitanja iz upitnika. Odlukom istraživačkog tima hrvatski upitnik ESPAD-a iz 2019. godine je uz 57 obveznih pitanja u glavnom dijelu upitnika sadržavao i 12 izbornih i 2 dodatna specifična pitanja za Hrvatsku. Rezultati prikazani u ovoj publikaciji odnose se na ukupno 35 pitanja koja prikupljaju podatke o pokazateljima uporabe cigareta i e-cigareta, pijenja alkohola te obrascima i motivima pijenja alkohola, korištenja psihoaktivnih droga te nekim drugim bihevioralnim i društvenim odrednicama korištenja sredstava ovisnosti kao što su rizična ponašanja, mjesta pijenja, okolnosti pijenja, rano korištenje, dostupnost i percepcija vršnjačkog okruženja.

Engleska verzija anketnog upitnika 2019. dostupna je na službenoj stranici organizacije ESPAD na linku <http://www.espad.org/sites/espad.org/files/espad-2019-Student-Master-Questionnaire.pdf>.

2.3. Provedba istraživanja

Nositelj istraživanja ESPAD 2019 u Hrvatskoj je Hrvatski zavod za javno zdravstvo (HZJZ). Provedbu istraživanja odobrilo je Etičko povjerenstvo Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo, a svoju je suglasnost dalo i Ministarstvo znanosti i obrazovanja.

Prema uobičajenom protokolu provedbe istraživanja u Hrvatskoj odabrani razredi, odnosno škole u kojima se ti razredi nalaze, prvo su kontaktirane telefonskim putem. Članovi istraživačkog tima su u telefonskom kontaktu s ravnateljima škola predstavili istraživanje, a zatim elektroničkim putem poslali školama sve

potrebne suglasnosti i informativne materijale o istraživanju ESPAD. Škole su imale mogućnost odbiti sudjelovati, a ako su pristale dogovoreno je da pisanim putem obavijeste roditelje o provedbi istraživanja te na taj način zatraže njihov pasivni pristanak, u skladu s Etičkim kodeksom istraživanja s djecom (7). Oni koji nisu bili suglasni s time da njihovo dijete sudjeluje u istraživanju svojim su potpisom na pismenu obavijest mogli iskazati svoje odbijanje. Sudionici (učenici) su također mogli odbiti sudjelovanje u istraživanju, o čemu su prethodno usmeno informirani uputom od strane provoditelja istraživanja na terenu (učitelji, nastavnici, stručni suradnici u školama), kao i pismenom uputom na početku anketnog upitnika. Ukupno 139 učenika nije sudjelovalo u istraživanju jer su se tako osobno izrazili i/ili su to učinili njihovi roditelji.

Istraživanje je provedeno metodom papir-olovka, a učenici su individualno ispunjavali anketni upitnik tijekom boravka u razredu za vrijeme nastavnog sata.

Sudjelovanje u istraživanju bilo je dobrovoljno i anonimno. Anonimnost sudionika osigurana je metodom uzorkovanja, osobni podaci sudionika ne traže se u ni jednom koraku istraživanja. Sudionicima je dodatna anonimnost unutar razreda osigurana neoznačenim kovertama za ispunjene anketne upitnike. U cilju osiguranja anonimnosti svaki je učenik nakon ispunjavanja upitnika isti odložio u zasebnu kuvertu, zalijepio je i predao provoditelju istraživanja.

Tijekom provedbe istraživanja u razredu provoditelji istraživanja prikupljali su podatke o provedbi u obrascu razrednog izvješća. Podaci iz razrednih izvješća nisu ukazivali na probleme u provedbi odnosno tijekom ispunjavanja upitnika. Tek je nekoliko provoditelja istraživanja prijavilo nešto veća ometanja tijekom ispunjavanja upitnika, kao što su smijanje i glasno komentiranje pitanja. Prema podacima prikupljenim o provođenju istraživanja u samo 13 razreda (3,9 %) bilo je potrebno više od 45 minuta (jednog školskog sata) za provedbu istraživanja .

Ispunjeni upitnici i razredna izvješća u Hrvatski zavod za javno zdravstvo vraćeni su poštom, osobnom dostavom ili su preuzeti od članova tima HR ESPAD-a.

Terenski dio istraživanja proveden je u odabranim srednjim školama u razdoblju od 28. veljače 2019. do 17. travnja 2019. godine.

Svi materijali potrebni za provođenje istraživanja prethodno su školama dostavljeni poštom, izuzev jednom dijelu škola s područja Grada Zagreba, kojima su materijale za istraživanje dostavili članovi istraživačkog tima osobno.

Svaka škola dobila je detaljne upute o provedbi istraživanja, a za sva dodatna pitanja tim HR ESPAD-a bio je u potpunosti na raspolaganju.

Paketi s materijalima za provođenje istraživanja za pojedine škole sadržavali su sljedeće:

1. Šifrirane anketne upitnike
2. Kuverte s individualnim upitnicima za svakog učenika na kojima je bilo označeno za koji razred su namijenjeni
3. Upute za provoditelje istraživanja
4. Informativni letak za roditelje s podacima o istraživanju na kojem su mogli navesti ako ne žele da njihovo dijete sudjeluje u istraživanju
5. Kuverte srednje veličine za samostalno pospremanje ispunjenih upitnika od strane učenika, kako bi dodatno osigurali anonimnost odgovora
6. Razredno izvješće za prikupljanje podataka o provođenju istraživanja u razredu i provjeru kvalitete provedbe

3. Rezultati

U razdoblju odrastanja dio mladih upušta se u različita rizična ponašanja eksperimentirajući s cigaretama, alkoholom i drugim psihoaktivnim tvarima. Nerijetko je prisutno više različitih rizičnih ponašanja, što može dovesti do kratkotrajnih, ali i dugotrajnih posljedica na njihovo tjelesno i psihičko zdravlje (8).

Rezultati obuhvaćaju sljedeći prikaz pokazatelja uporabe sredstava ovisnosti: 1. pušenje cigareta (i/ili uporaba e-cigareta), 2. pijenje alkohola, 3. konzumacija psihoaktivnih droga, 4. bihevioralne i društvene odrednice korištenja sredstava ovisnosti. Rezultati su prikazani s obzirom na spol kao udio kod mladića i djevojaka pojedinačno te ukupno kao udio svih sudionika.

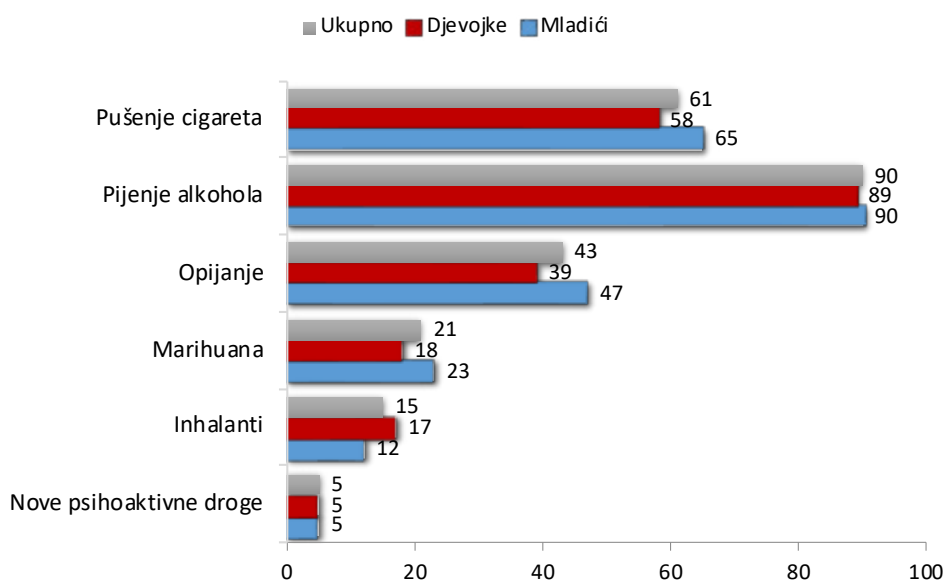
U prikazu podataka za Hrvatsku prikazana je i usporedba Hrvatske i prosjeka ESPAD-a. U prikazu podataka za 2019. godinu, prosjek ESPAD-a neponderirani je prosjek nacionalnih prevalencija 35 zemalja koje su sudjelovale u istraživanju ESPAD 2019. godine.

U prikazu podataka za vremensko razdoblje 1995.-2019. prosjek ESPAD-a uključuje zemlje koje su sudjelovale u najmanje 4 vala istraživanja, a jedno od njih je posljednje istraživanje iz 2019. godine (1, 9, 10, 11, 12, 13, 14). Njih 30 ispunjava taj kriterij.

U prikazu usporedbe Hrvatske i prosjeka ESPAD-a za vremensko razdoblje 1995.-2019. podaci za Hrvatsku prikazani su od 1999. godine budući da hrvatski podaci iz prvog vala istraživanja ESPAD 1995. nisu dio dostupne baze trenda ESPAD-a. Također, u istraživanju ESPAD 1995. nisu ispitivani svi prikazani pokazatelji.

Prevalencije uporabe sredstava ovisnosti prikazane su za tri vremenska razdoblja: u životu, u posljednjih 12 mjeseci i u posljednjih 30 dana. Navedene prevalencije odnose se na udio učenika koji je izjavio da je u tom vremenskom razdoblju (u životu, u posljednjih 12 mjeseci ili u posljednjih 30 dana) koristio određeno sredstvo. Udio je zaokružen na cijeli broj, osim u slučajevima kada je udio manji od 10 % (tada je udio zaokružen na jednu decimalu).

Na Slici 2. prikazani su osnovni rezultati životne prevalencije uporabe svih sredstava ovisnosti na uzorku ESPAD-a 2019. godine koji će biti detaljnije interpretirani u ovom izvješću.

Slika 2: Životne prevalencije uporabe sredstava ovisnosti, po spolu i ukupno (%)

3.1. Cigarete i e-cigarete

Pušenje cigareta izrazito je štetna životna navika koja ugrožava zdravlje osobe koja puši kao i zdravlje svih koji je okružuju. Pušenje cigareta velik je javnozdravstveni problem i jedan od vodećih uzroka opterećenja bolešću kao i smrti u Republici Hrvatskoj.

Mladi vole oponašati ponašanje odraslih, što za njih znači biti slobodan, donositi vlastite odluke. Poruke koje im govore što to znači biti odrastao mladi primaju iz različitih izvora, neposredno od roditelja, putem medija, od vršnjaka i sl. Primljene poruke mladi potom tumače, promatrajući model koji imaju u roditeljima i drugim odraslim osobama i na taj način uče. Ako roditelji puše, piju ili uzimaju droge, mlada osoba to može interpretirati kao najbolji način zabave ili suočavanja s problemom ili stresom (15).

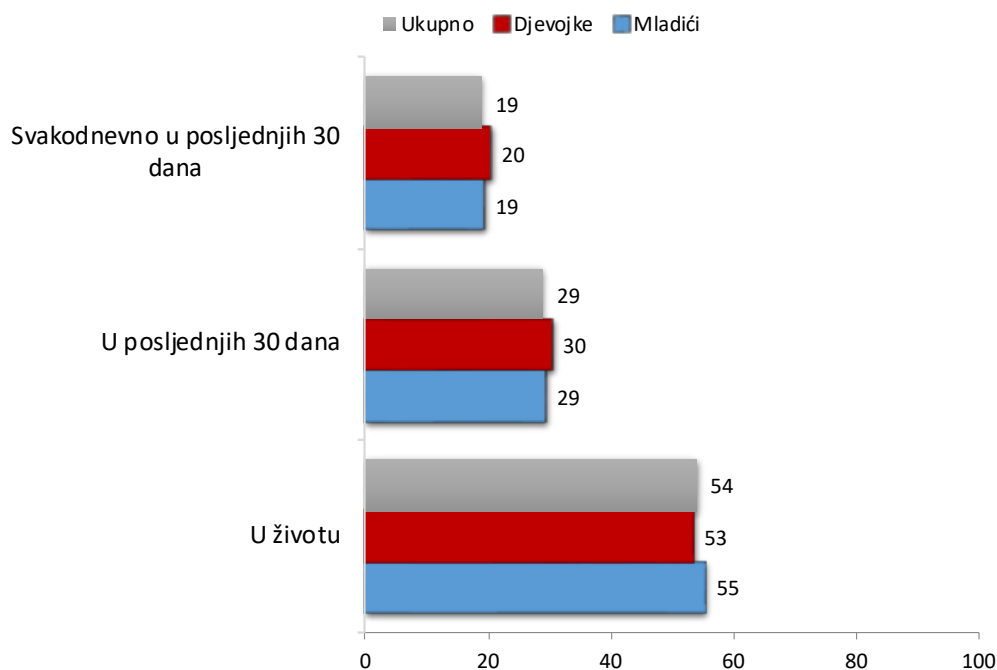
Rano eksperimentiranje, vršnjački pritisak, nedovoljna društvena podrška i nedosljednost poruka odraslih osoba u okruženju pogoduju ranom usvajanju pušačkih navika. Što osoba ranije započne pušiti, veći su izgledi za intezivnije i dulje pušenje u odrasloj dobi, te razvoj ovisnosti o nikotinu. Često se zanemaruje da nikotin u duhanu kao psihoaktivna tvar ima iznimno jak potencijal razvijanja ovisnosti, posebno kod mladih (16).

Prema Zakonu o ograničavanju uporabe duhanskih proizvoda (NN 128/1999, 55/2000, 125/2008, 55/2009 – ispravak, 119/2009, 94/13, 114/18) u Hrvatskoj je zabranjena prodaja duhanskih proizvoda mlađima od 18 godina, no postoji mnogo slučajeva kada osnovnoškolci puše duhanske proizvode od svoje trinaeste godine, što je posebno štetno za zdravlje u toj dobi razvoja i odrastanja i rizično za razvoj ovisnosti (17).

U istraživanju ESPAD 2019. pitanja vezana uz pušenje cigareta odnose se isključivo na cigarete bez e-cigareta te su stoga podaci za 2019. prikazani odvojeno za pušenje cigareta i uporabu e-cigareta.

3.1.1. Prevalencije pušenja cigareta

Prema podacima prikazanim na Slici 3. više od polovine učenika pušilo je cigarete u životu (54 %), podjednako mladići i djevojke. U posljednjih 30 dana cigarete je pušilo ukupno 29 % učenika te također ne postoji znatnija razlika u odnosu mladića prema djevojkama. Svakodnevno pušenje definirano je kao pušenje minimalno jedne cigarete na dan u posljednjih 30 dana. Takav obrazac ponašanja prisutan je kod gotovo svakog petog učenika (19 %).

Slika 3. Životna prevalencija, prevalencija u posljednjih 30 dana i prevalencija svakodnevnog pušenja cigareta u posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%)

Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u prevalencijama pušenja za razdoblje 1995.-2019.

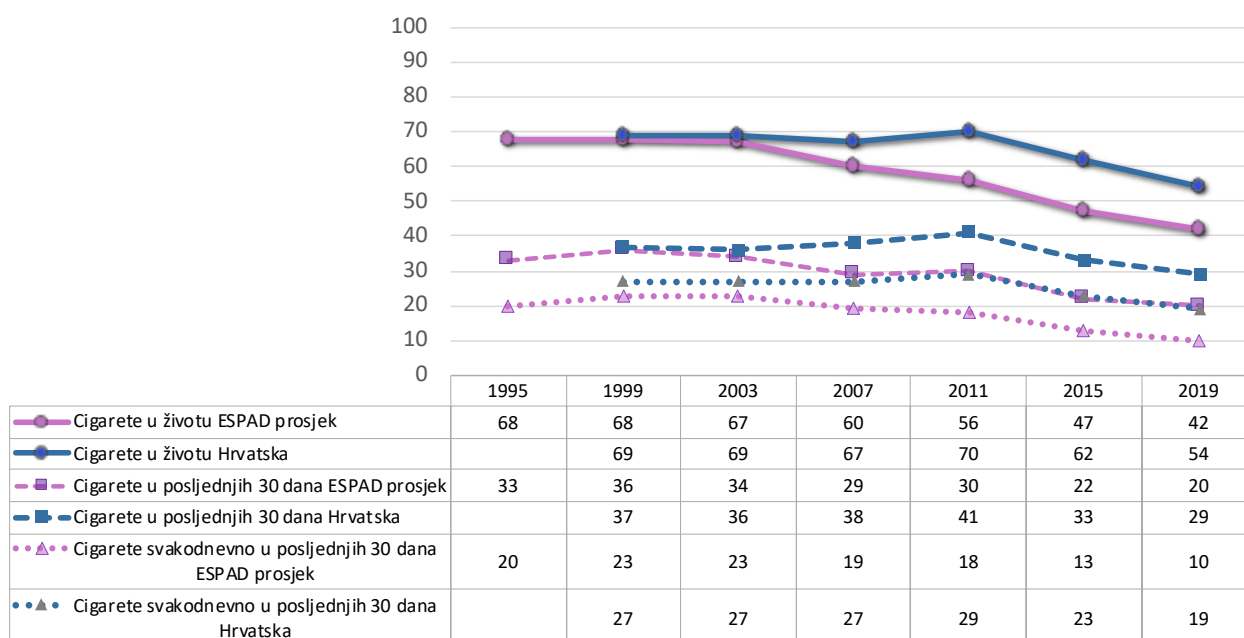
Na Slici 4. prikazana je usporedba prevalencije pušenja cigareta učenika u Hrvatskoj u odnosu na prosjek ESPAD-a u razdoblju od 1995. do 2019. u različitim vremenskim okvirima. Podaci nam govore da je u svim promatranim vremenskim okvirima prisutan pad prevalencije te da je udio učenika koji puše kontinuirano viši u odnosu na prosjek ESPAD-a.

Punim linijama prikazana je prevalencija pušenja cigareta u životu. Hrvatska bilježi veći udio učenika koji je pušio barem jednu cigaretu u životu u odnosu na prosjek ESPAD-a od 2007. godine. Vidljiv je pad prosjeka ESPAD-a nakon 2003., a za Hrvatsku nakon 2011. godine. Podaci za 2019. godinu na najnižoj su razini prevalencije pušenja cigareta u životu među učenicima i u Hrvatskoj (54 %) i na razini prosjeka ESPAD-a (42 %) od početka praćenja.

Isprekidanim linijama prikazana je usporedba prevalencije pušenja cigareta u posljednjih 30 dana u Hrvatskoj u odnosu na prosjek ESPAD-a. U Hrvatskoj i prosječno u zemljama uključenim u istraživanje ESPAD bilježe se niže prevalencije pušenja cigareta u posljednjih 30 dana 2019. godine u odnosu na prethodne valove istraživanja, ali je Hrvatska (29 %) i dalje iznad prosjeka zemalja u kojima se provodi istraživanje ESPAD (20 %).

Točkastom linijom prikazana je prevalencija svakodnevnog pušenja cigareta u posljednjih 30 dana. U svim prikazanim valovima istraživanja u Hrvatskoj bilježi se viša prevalencija svakodnevnog pušenja cigareta u posljednjih 30 dana među 16-godišnjacima u odnosu na prosjek ESPAD-a.

Prosjek ESPAD-a bilježi pad ovog pokazatelja nakon 2003. (kada je navedeno izjavilo 23 % učenika), a Hrvatska nakon 2011. godine (kada je navedeno izjavilo 29 % učenika).

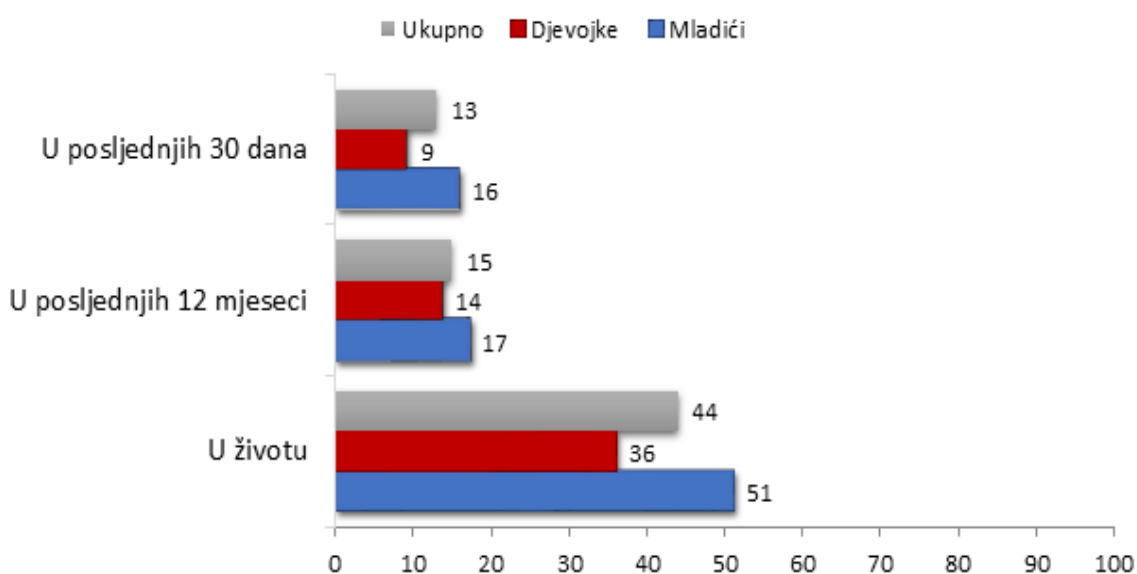

Slika 4. Prevalencija pušenja cigareta u životu, u posljednjih 30 dana i svakodnevnog pušenja cigareta u posljednjih 30 dana u razdoblju 1995.-2019., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)

3.1.2. Uporaba e-cigareta

Uporaba e-cigareta u posljednjih nekoliko godina postaje sve prisutniji obrazac ponašanja kako u odraslih tako i kod mladih. Iako se uporaba e-cigareta prikazuje kao manje štetan način uporabe nikotina i dalje je to način uporabe nikotina koji razvija ovisnost. S obzirom na relativno nedavnu pojavu e-cigareta dokazi o njihovom utjecaju na razvoj mnogih bolesti, naročito malignih, neće biti dostupni još godinama (18).

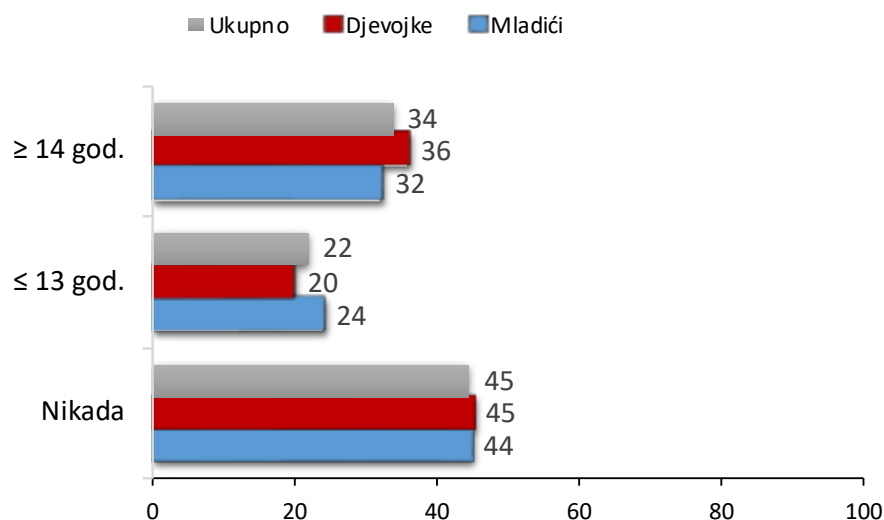
Podaci prikazani na Slici 5. prikazuju nam da je trend uporabe e-cigareta sve prisutniji i kod mladih u Hrvatskoj. Tako je e- cigarete u životu konzumiralo 44 % učenika, udio mladića koji su probali e-cigarete u životu je nešto veći u odnosu na djevojke (51 % mladići, 36 % djevojke). U posljednjih 12 mjeseci udio učenika koji su koristili e-cigarete iznosi 17 %, dok je 16 % učenika to činilo i u posljednjih 30 dana.

Slika 5. Prevalencija pušenja e-cigareta u životu, u posljednjih 12 mjeseci i prevalencija korištenja e-cigareta u posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%)

3.1.3. Dob početka pušenja cigareta i svakodnevnog pušenja cigareta

Dob početka eksperimentiranja s cigaretama ima značajnu ulogu u razvoju ovisnosti o nikotinu kako u mlađoj tako i u zreloj dobi (16). Gotovo svaki peti učenik prvi je puta cigaretu pušio s 13 godina ili ranije. Udio mladića koji su pušili cigarete s 13 godina i ranije veći je u odnosu na djevojke (24 % mladići, 20 % djevojke). Odnos djevojaka i mladića mijenja se u grupi koja je počela pušiti s 14 godina i više, gdje je udio djevojaka veći (36 %) u odnosu na mladiće (32 %) (Slika 6.).

Slika 6. Dob pušenja prve cigarete, po spolu i ukupno (%)

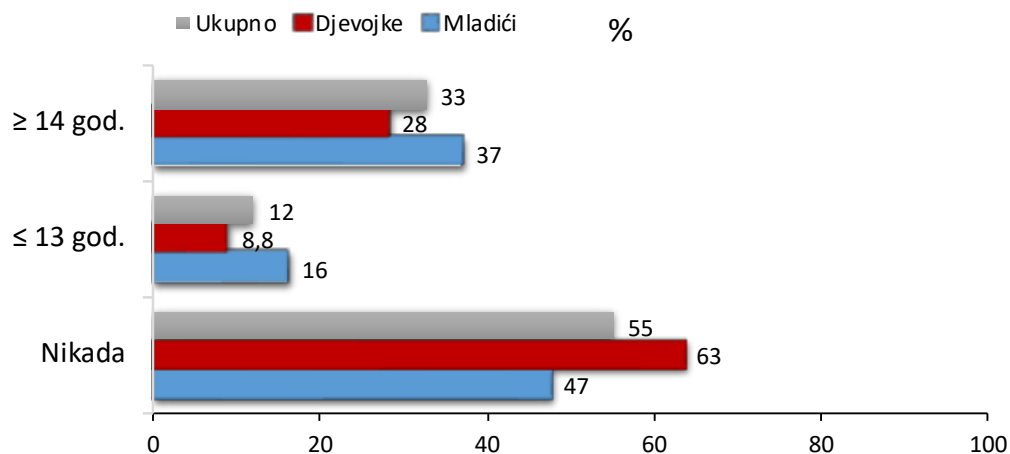
Kao što je ranije navedeno, svakodnevno pušenje definirano je kao pušenje minimalno jedne cigarete na dan u posljednjih 30 dana. Takav obrazac ponašanja prisutan je kod gotovo svakog petog učenika (19 %) (Slika 3.). U Tablici 3. prikazana je dob početka pušenja prve cigarete i svakodnevnog pušenja za učenike koji su izjavili da su svakodnevno pušili cigarete u posljednjih 30 dana, njih 538. Većina njih počeli su to činiti u dobi od 14 godina i više, zapalili svoju prvu cigaretu (57 %) i započeli svakodnevno pušenje cigareta (83 %). Zabrinjavajuć je podatak da je 17 % učenika svakodnevno počelo pušiti cigarete u dobi od 13 godina i ranije.

Tablica 3. Dob početka svakodnevnog pušenja cigareta učenika koji su izjavili da su svakodnevno pušili cigarete u posljednjih 30 dana, ukupno (%)

	≤ 13 godina (%)	≥ 14 godina (%)
Dob pušenja prve cigarete	43	57
Dob početka svakodnevnog pušenja cigareta	17	83

3.1.4. Dob prvog korištenja e-cigarete

Uporaba e-cigareta prisutnija je kod mladića u odnosu na djevojke. Tako 55 % učenika navodi da nije koristilo e-cigarete, dok većina onih koji jesu navode da su prvi put koristili e- cigarete u dobi od 14 godina i više, njih 33 %, a 12 % učenika je to činilo u dobi od 13 godina i ranije (Slika 7).

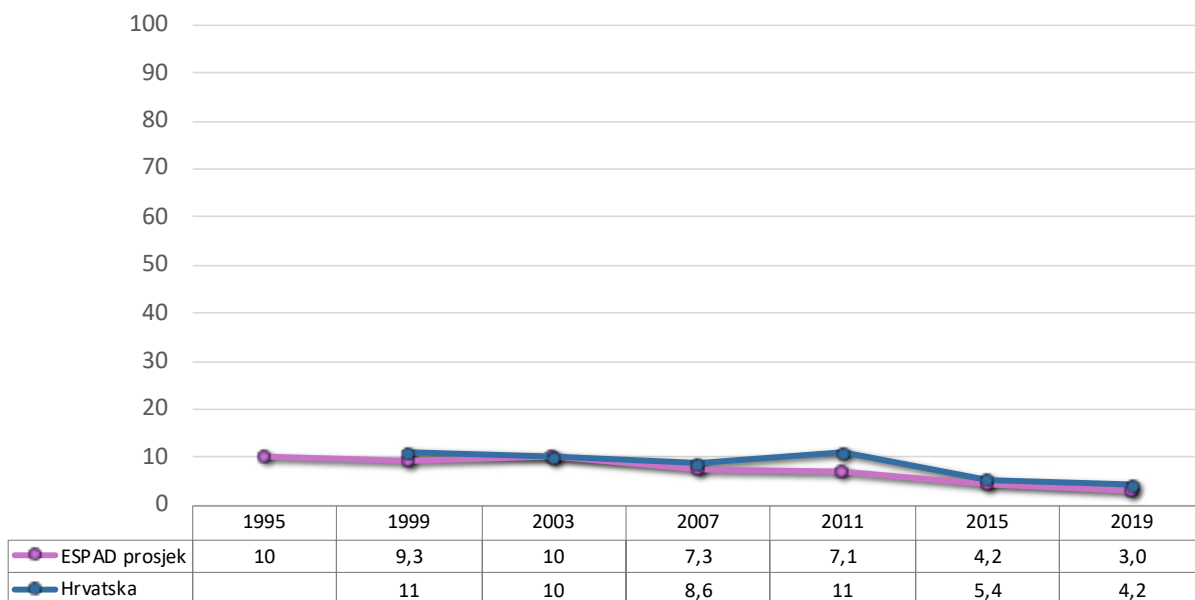

Slika 7. Dob početka pušenja e-cigareta, po spolu i ukupno (%)

Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u prevalenciji svakodnevnog pušenja cigareta s 13 godina ili ranije za razdoblje 1995.-2019.

2019. godine bilježi se nastavak pada prevalencije svakodnevnog pušenja cigareta s 13 godina ili ranije u Hrvatskoj od 2011. godine (s 11 % 2011. godine, na 4,2 % 2019. godine) i ESPAD zemljama od 2003. godine (s 10 % 2003. godine na 3 % 2019. godine).

Hrvatska bilježi više prevalencije u odnosu na ESPAD prosjek u gotovo svim valovima istraživanja, osim 2003. godine kada je u Hrvatskoj i zemljama ESPAD prosjeka zabilježena jednaka prevalencija, 10 %.

Slika 8. Prevalencija svakodnevnog pušenja cigareta s 13 godina ili ranije u razdoblju 1995.-2019., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)

Podaci o udjelu učenika koji puše cigarete, te usporedba različitih pokazatelja prevalencije pušenja Hrvatske i ESPAD prosjeka za razdoblje 1995.-2019. godine prikazani u ovom poglavlju ukazuju da se nastavlja smanjenje pušenja cigareta u promatranoj dobnoj skupini učenika. Međutim, Hrvatska je i nadalje iznad ESPAD prosjeka, sa prisutnim trendom smanjenja ali u manjoj mjeri. Smanjenje udjela učenika povezanih sa svim odrednicama pušenja cigareta mogući je rezultat preventivnog djelovanja i zakonskih regulativa koji se odnose na maloljetnike i ograničavanje dostupnosti pušenja. Kao pozitivno treba istaknuti kontinuirano smanjivanje udjela učenika koji započinju konzumiranje cigareta u dobi od 13 godina i ranije (Slika 8.), kao i kontinuirani pad životne prevalencije pušenja (Slika 5.).

U budućnosti bi bilo važno daljnim preventivnim djelovanjem održati postojeći pad prevalencije pušenja.

3.1.5. Ukratko o pokazateljima pušenja u dobi od 16 godina

Hrvatska je iznad ESPAD prosjeka za sve prikazane pokazatelje pušenja cigareta i e-cigareta.

- Više od polovice učenika u dobi od 16 godina u Hrvatskoj je pušilo cigarete u životu (54 %).
- Svakodnevno je u posljednjih 30 dana cigarete pušio gotovo svaki peti učenik (19 %).
- Prisutno je kontinuirano smanjivanje udjela učenika koji započinju konzumiranje cigareta u dobi od 13 godina i ranije, te kontinuirani pad životne prevalencije pušenja.
- Zabrinjavajući podatak je da je 17 % učenika koji izjavljuju da svakodnevno puše cigarete počelo pušiti u dobi od 13 godina i ranije.

3.2. Alkohol

U Hrvatskoj je pijeње alkoholnih pića kulturološki prihvatljiv oblik ponašanja, prisutan kod mnogih obiteljskih i društvenih okupljanja. No konzumacija alkohola rizičan je čimbenik za zdravlje. Povezuje se s razvojem čak 7 vrsta raka, a štetan utjecaj alkohola na razvoj raka prisutan je bez obzira na razinu konzumacije alkohola. Stručnjaci naglašavaju da nema sigurne donje razine konzumacije alkohola (19).

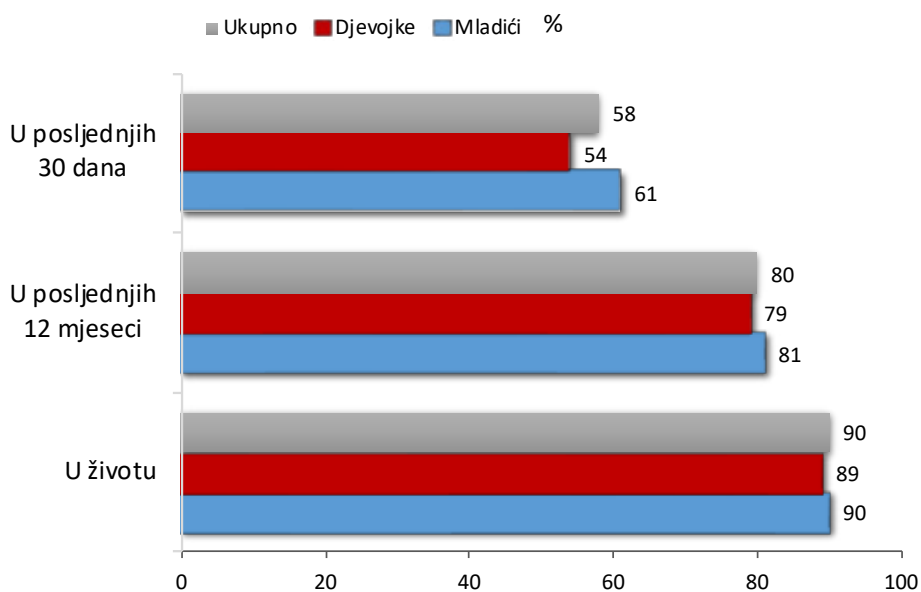
Posebno osjetljivi na štetno djelovanje alkohola su djeca i mladi. Štetnosti konzumacije alkohola pridonose i obrasci pijeња (20). Adolescenti su, za razliku od obrazaca pijeња alkohola u odraslih, skloni pijeњу većih količina alkohola u kraćem vremenu. Posljedično tome konzumacija alkohola u doba

adolescencije može dovesti do dugoročnih posljedica i pridonosi većoj učestalosti konzumacije alkohola i u odrasloj dobi (21, 22).

Unatoč zakonskim ograničenjima kao što je zabrana prodaje alkoholnih pića i svih drugih pića koja u svom sastavu sadrže alkohol te usluživanja i dopuštanja konzumacije pića u ugostiteljskim objektima osobama mlađim od 18 godina, alkohol je i dalje najčešće korišteno sredstvo ovisnosti među adolescentima i u Europi i u svijetu, ispred duhana i drugih droga (23, 24).

3.2.1. Prevalencija pijenja alkohola

Prevalencija pijenja alkohola u životu, u posljednjih 12 mjeseci i u posljednjih 30 dana prikazana je na Slici 9. Prema navedenim podacima samo 10 % učenika nikada u životu nije probalo alkohol. Barem jednom u životu alkohol je pilo 9 od 10 učenika, podjednako mladića i djevojaka. U posljednjih 12 mjeseci to je činilo 8 od 10 učenika (80 %), također podjednako mladića i djevojaka. U posljednjih 30 dana alkohol je pilo više od polovice učenika 58 %, više mladića (61 %) nego djevojaka (54 %).

Slika 9. Pijenje alkohola u životu, u posljednjih 12 mjeseci, u posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%)

Pijenje alkoholnih pića u posljednjih 30 dana, po vrsti pića i spolu

Usporedba Hrvatske i prosjeka ESPAD-a po zastupljenosti pojedine vrste pića konzumiranog alkohola u posljednjih 30 dana prikazana je u Tablici 4. Učenici u Hrvatskoj u najvećoj mjeri piju pivo (45 %), slijedi vino (43 %), a žestoka pića su na trećem mjestu s udjelom od 42 % učenika koji su izjavili da su ih pili u posljednjih 30 dana. Učenici zemalja koje sudjeluju u istraživanju ESPAD u prosjeku također najviše piju pivo (37 %), ali na drugom mjestu su prema zastupljenosti žestoka pića s 34 % te vino na trećem mjestu s 31 %.

Tablica 4. Pijenje alkoholnih pića prema vrsti, usporedba Hrvatske i prosjeka ESPAD-a (%)

Vrsta pića	Prosjek ESPAD-a	Hrvatska
Pivo	37	45
Cider	21	15
Gotova miješana pića s alkoholom	25	20
Vino	31	43
Žestoka pića	34	42

Podaci o vrsti konzumiranog alkoholnog pića u posljednjih 30 dana prema spolu prikazani su u Tablici 5. Podaci ukazuju na razliku između mladića i djevojaka prema zastupljenosti vrste pića koje su pili u posljednjih 30 dana. Mladići u najvećoj mjeri piju pivo (55 %) pa vino (46 %) te žestoka pića (41 %), dok djevojke u najvećoj mjeri piju žestoka pića (44 %) pa vino (41 %) i pivo (34 %). U istraživanju provedenom 2019. godine kao zasebno pitanje izdvojeno je pitanje o konzumiranju piva radler jer ga mladi sve više konzumiraju te je općenito rašireno mišljenje da se ne radi o alkoholnom piću.

Tablica 5. Pijenje alkoholnih pića u posljednjih 30 dana, po vrsti pića i spolu (%)

Vrsta pića	Mladići	Djevojke
Pivo	55	34
Cider	16	15
Gotova miješana pića s alkoholom	21	19
Vino	46	41
Žestoka pića	41	44
Pivo radler	33	27

Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u prevalencijama pijenja alkohola za razdoblje 1995.-2019.

Na Slici 10. prikazana je usporedba životne prevalencije i pijenja alkohola u posljednjih 30 dana učenika u Hrvatskoj u odnosu na prosjek ESPAD-a u razdoblju od 1995. do 2019. godine.

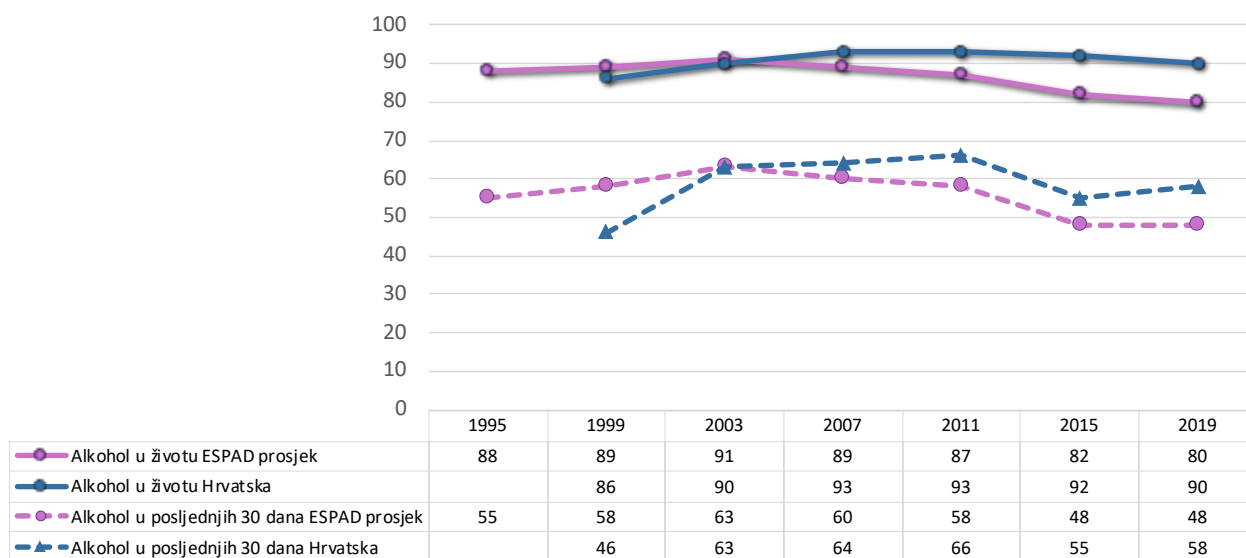
Punim linijama prikazana je usporedba pijenja alkohola u životu. Prema podacima za 2019. godinu bilježi se nastavak pada životne prevalencije pijenja alkohola među učenicima u Hrvatskoj (bilježi se pad s 93 % iz 2011. godine na 90 % 2019. godine) i zemljama u kojima se provodi istraživanje ESPAD (bilježi se pad s 91 % iz 2003. godine na 80 % 2019. godine).

U Hrvatskoj se bilježi viša životna prevalencija pijenja alkohola među učenicima u odnosu na prosjek ESPAD-a od 2007. godine.

Isprekidanim linijama prikazana je usporedba pijenja alkohola u posljednjih 30 dana. Od 2003. godine kada Hrvatska i prosjek ESPAD-a bilježe jednake prevalencije pijenja alkohola u posljednjih 30 dana među učenicima (63 %) u nastavnim valovima istraživanja Hrvatska kontinuirano bilježi višu prevalenciju.

Na razini prosjeka ESPAD-a 2003. godine dosegnut je vrhunac prevalencije pijenja alkohola u posljednjih 30 dana. Nakon toga slijedi pad do 2015. godine kada je manje od polovice učenika zemalja koje sudjeluju u istraživanju ESPAD izjavilo da je pilo alkohol u posljednjih 30 dana (48 %). Jednak udio učenika navedeno je izjavio 2019. godine.

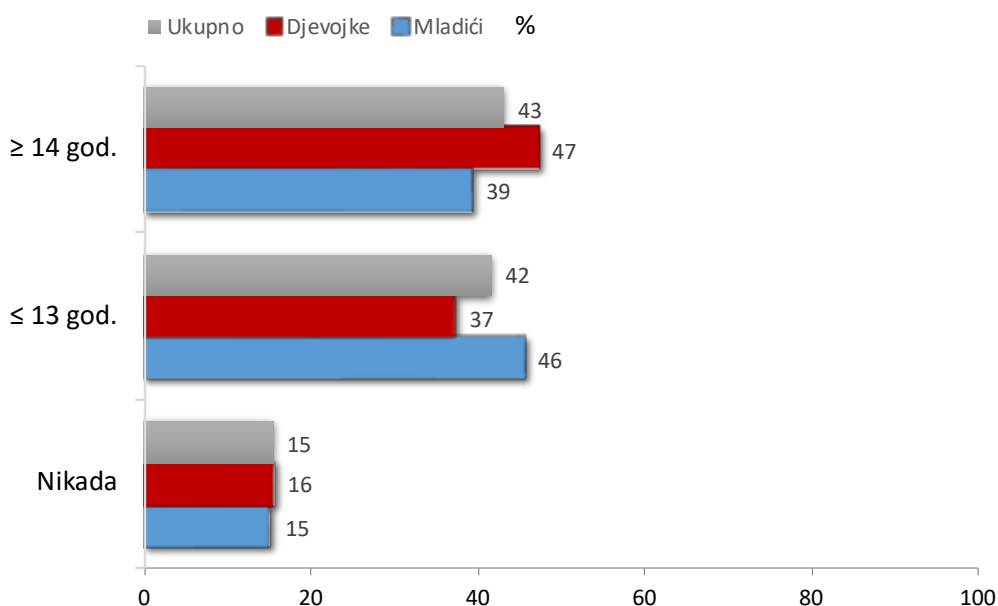
Najveći udio učenika u Hrvatskoj koji je izjavio da je pio alkohol u posljednjih 30 dana bilježi se 2011. godine (66 %), nakon čega je zabilježen pad 2015. godine na 55 %. No, 2019. godine ponovno bilježimo rast na 58 %.

Slika 10. Životna prevalencija i prevalencija pijenja alkohola u posljednjih 30 dana u razdoblju 1995.-2019., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)

3.2.2. Dob početka pijaia alkohola

Dob početka pijaia alkohola smatra se riziinim iimbenikom razvoja ovisnosti o alkoholu kasnije u iivotu. Raniji poiatak pijaia alkohola predstavlja veii rizik (25, 26). Podaci o dobi prvog pijaia alkohola prikazani na Slici 11. ukazuju da je iak 42 % uienika prvi put pilo alkohol s 13 godina ili ranije, a 43 % njih je izjavilo da su prvi put pilo alkohol s 14 godina ili kasnije. Veii udio mladiia je poioo piti alkohol (s 13 godina ili ranije) u odnosu na djevojke (46 % mladiia u odnosu na 37 % djevojaka).

Slika 11. Dob poiatka pijaia alkohola, po spolu i ukupno (%)

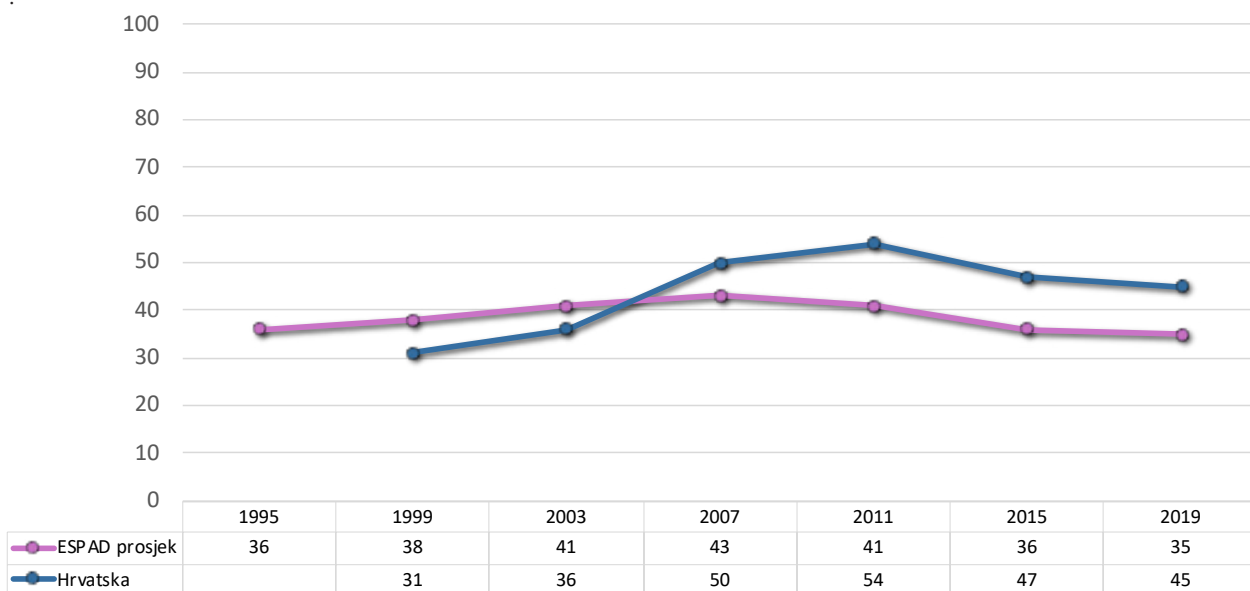
3.2.3. Ekscesivno epizodiino pijaie

Pijaie 5 ili viee alkoholnih piia u jednoj prigodi definiira se kao ekscesivno epizodiino pijaie. Ovaj obrazac pijaia posebno je riziian jer veiiinom vodi u pijanstvo iesto praeno negativnim posljedicama (hospitalizacija, upuitanje u druga riziina ponaianja) (27, 28).

Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u prevalenciji ekscesivnog epizodiinog pijaia u posljednjih 30 dana za razdoblje 1995.-2019.

Prevalencija pijaia 5 ili viee alkoholnih piia u jednoj prigodi u posljednjih 30 dana meuu uienicima zemalja u kojima se provodi istraivanje ESPAD u padu je od 2007. godine kada je navedeno izjavilo 43 % uienika, a 2019. godine njih 35 %.

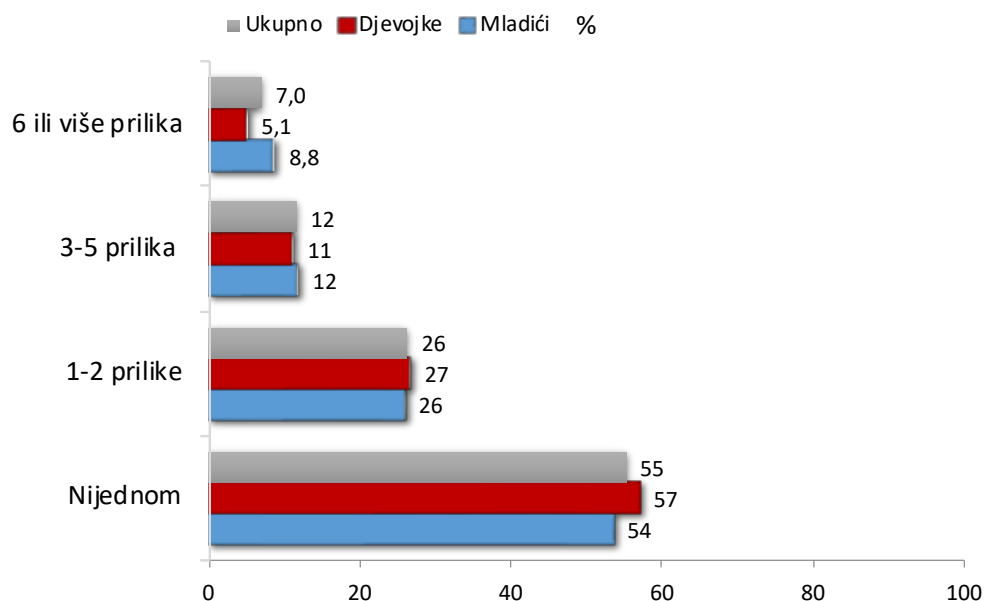
U Hrvatskoj je ovakav obrazac pijača bio ispod prosjeka ESPAD-a do 2003. godine, nakon toga slijedi nagli rast (Slika 12.). Preko polovice učenika (54 %) izjavilo je 2011. godine da je ekscesivno epizodično pilo u posljednjih 30 dana. U odnosu na 2015. godinu bilježimo pad, tako da je 45 % učenika izjavilo da su pili na ovakav način 2019. godine.

Slika 12. Prevalencije pijača 5 ili više alkoholnih pića u jednoj prigodi u posljednjih 30 dana u razdoblju 1995.-2019., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)

Ekscesivno epizodično pijače u posljednjih 30 dana prema broju prilika i spolu

Udio učenika koji su pili 5 ili više pića u jednoj prigodi prema broju prilika prikazana je na Slici 13. Podjednako mladića i djevojaka ekscesivno je pilo alkohol u 1 do 2 prilike (u svakoj prigodi pili su 5 ili više alkoholnih pića) u posljednjih 30 dana (26 % mladića u odnosu na 27 % djevojaka), kao i u 3 do 5 prilika (12 % mladića i 11 % djevojaka). Zabrinjavajući podatak je da je 7 % učenika ekscesivno pilo u posljednjih 30 dana u 6 ili više prilika, što je više od jednom tjedno. Ekscesivan obrazac pijača u 6 ili više prilika imalo je više mladića, njih 8,8 % u odnosu na 5,1 % djevojaka.

Slika 13. Prevalencija pijenja 5 ili više alkoholnih pića u jednoj prigodi u posljednjih 30 dana prema broju prilika, po spolu i ukupno (%)

3.2.4. Prevalencije opijanja

Pri konzumaciji veće količine alkohola u kratkom vremenu raste koncentracija alkohola u krvi što može dovesti do akutne intoksikacije alkoholom odnosno pijanog stanja s utjecajem na motoričke, kognitivne i emocionalne funkcije pojedinca. Opijanje je u ovom istraživanju učenicima opisano kao jak utjecaj alkoholnog pića, na način da je učenik nesigurno hodao/-la, nije bio/-la u stanju pravilno govoriti, povraćao/-la je ili se ne sjeća što se događalo.

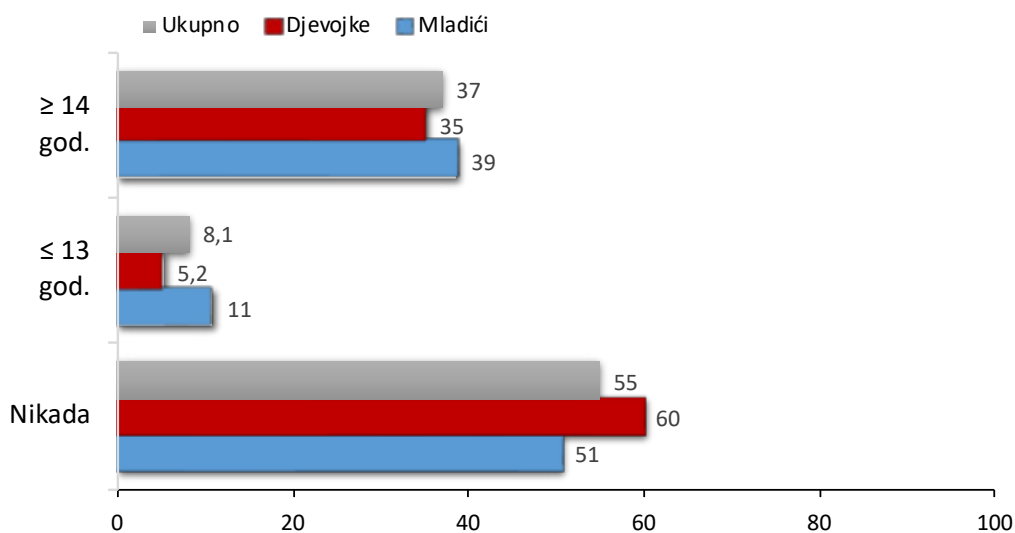
U Tablici 6. prikazana je prevalencija opijanja učenika po spolu i po broju opijanja, za razdoblja u životu, u posljednjih 12 mjeseci i u posljednjih 30 dana. Prema prikazanim podacima u Hrvatskoj se barem jednom u životu opilo 43 % učenika. U posljednjih 12 mjeseci opilo se njih 34 %, a u posljednjih 30 dana njih 14 %. U sva tri promatrana vremenska okvira više se mladića opilo u odnosu na djevojke.

Tablica 6. Prevalencija opijanja u životu, u posljednjih 12 mjeseci, u posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%)

Opijanje	Nijednom			1-5 puta			6-19 puta			20 i više puta		
	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U
u životu	53	61	57	34	31	33	9,6	5,7	7,7	3,3	2,1	2,7
u posljednjih 12 mjeseci	63	70	66	30	25	28	6,3	3,7	5	1	1	1
u posljednjih 30 dana	84	87	86	15	12	13	1,2	1	1,1	0,4	0,2	0,3

3.2.5. Dob prvog opijanja

Budući da opijanje često vodi negativnim posljedicama kao što su akutna intoksikacija, druga rizična ponašanja, ali i razvoj ovisnosti prikazat ćemo posebno i podatke o dobi prvog opijanja. Prema podacima prikazanima na Slici 14. više od polovice učenika (55 %) izjavilo je da se nije opilo. Većina onih koji su se opili (37 %) učinili su to u dobi od 14 godina ili kasnije, a njih 8,1 % prvi se put opilo s 13 godina ili ranije. Veći udio mladića počeo se opijati (s 13 godina ili ranije) u odnosu na djevojke (11 % mladića u odnosu na 5,2 % djevojaka).

Slika 14. Dob početka opijanja, po spolu i ukupno (%)

3.2.6. Energetska pića u kombinaciji s alkoholom

Energetska pića pripadaju bezalkoholnoj vrsti pića koja sadrže povećanu količinu kofeina s drugim dodatcima ili bez njih. Iako u svom nazivu sadrže pojam „energetska“, ova pića nisu direktan izvor energije već potiču bolje iskorištavanje energije organizma, a zbog sadržaja kofeina djeluju stimulirajuće (29).

Konzumacija energetske pića može imati štetne posljedice na zdravlje, osobito među djecom i adolescentima (30, 31). Poseban oprez nužan je pri konzumaciji energetske pića u kombinaciji s alkoholom.

Prevalencije pijenja energetske pića: u životu, u posljednjih 12 mjeseci i posljednjih 30 dana

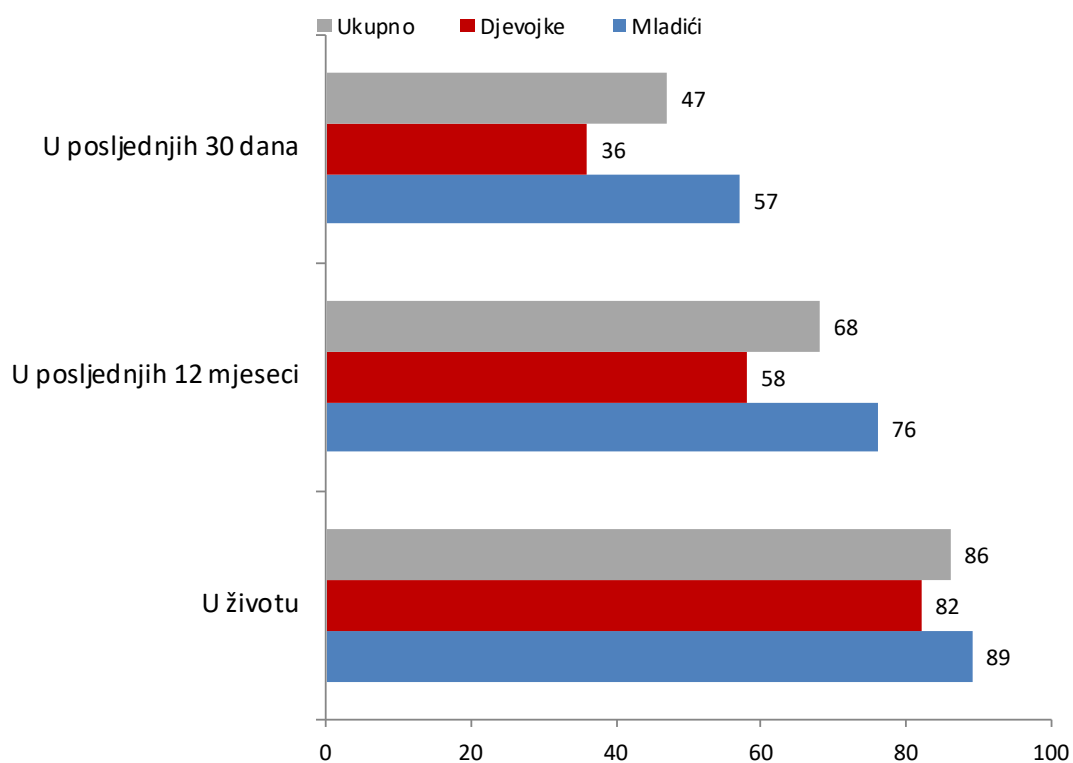
I alkohol i energetska pića imaju svoje opasnosti kada se piju sami, a kada se piju zajedno posljedice su još štetnije. Alkohol djeluje depresivno. Energetska pića djeluju kao stimulansi. Kada se kombiniraju, njihova mješavina često dovodi do nerealne predodžbe o stanju opijenosti. To posebno može biti opasno kod djece i mladih.

Miješanje alkohola i energetske pića dovodi do više opijanja zbog otrežnjujućih učinaka energetske pića, što dovodi do većeg potencijala za ekstremno opijanje, trovanje alkoholom, hospitalizaciju i rizično ponašanje (32).

Podaci o pijenju energetske pića u različitim vremenskim okvirima prikazani su na Slici 15.

Energetska pića je u životu pilo 86 % učenika, u posljednjih 12 mjeseci je to činilo njih 68 %, a u posljednjih 30 dana 47 % učenika. Za sva tri promatrana vremenska okvira veći je udio mladića u odnosu na djevojke koji su pili energetska pića.

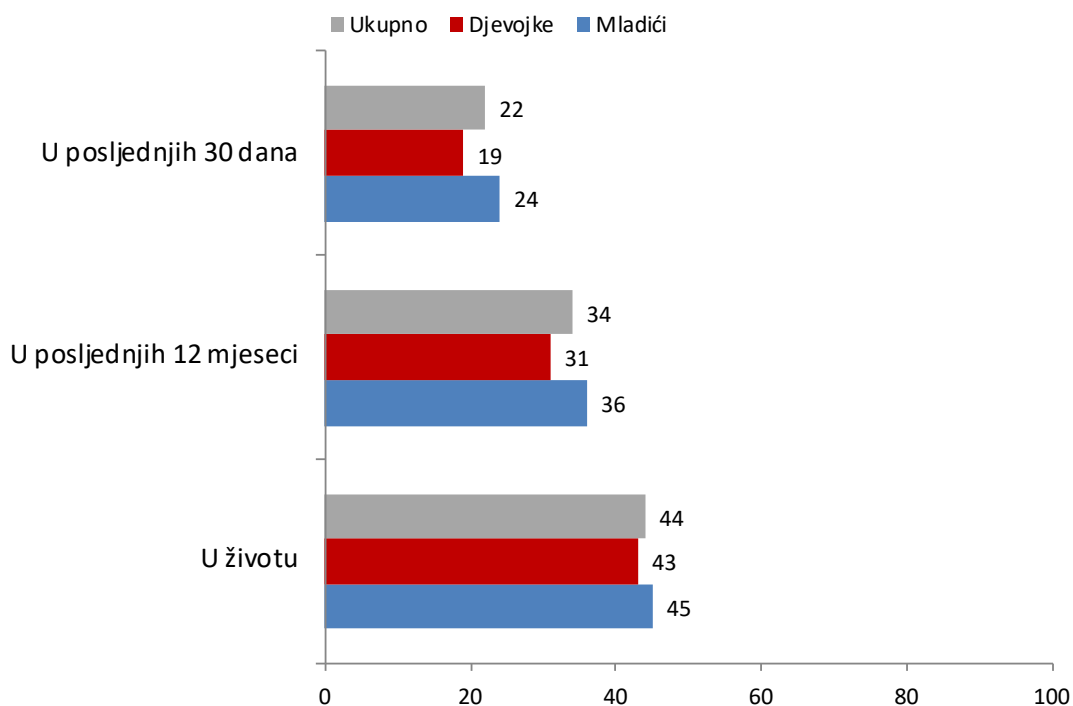

Slika 15. Prevalencije pijenja energetske pića: u životu, u posljednjih 12 mjeseci i posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%)

Prevalencije pijenja energetske pića i alkohola u istoj prilici

Kao što je ranije navedeno pijenje alkohola i energetske pića u istoj prigodi izuzetno je štetno i može dovesti do neželjenih posljedica. Podaci o takvom obrascu pijenja energetske pića u različitim vremenskim okvirima prikazani su na Slici 16. Energetska pića i alkohol u istoj je prilici u životu pilo 44 % učenika, u posljednjih 12 mjeseci oko trećine učenika (34 %), a u posljednjih 30 dana 22 % učenika. Kako i za pijenje energetske pića samostalno tako i za njihovu kombinaciju s alkoholom veći je udio mladića u odnosu na djevojke u svim promatranim vremenskim okvirima.

Slika 16. Prevalencije pijenja energetskih pića i alkohola u istoj prilici: u životu, u posljednjih 12 mjeseci i posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%)

3.2.7. Motivi pijenja alkohola

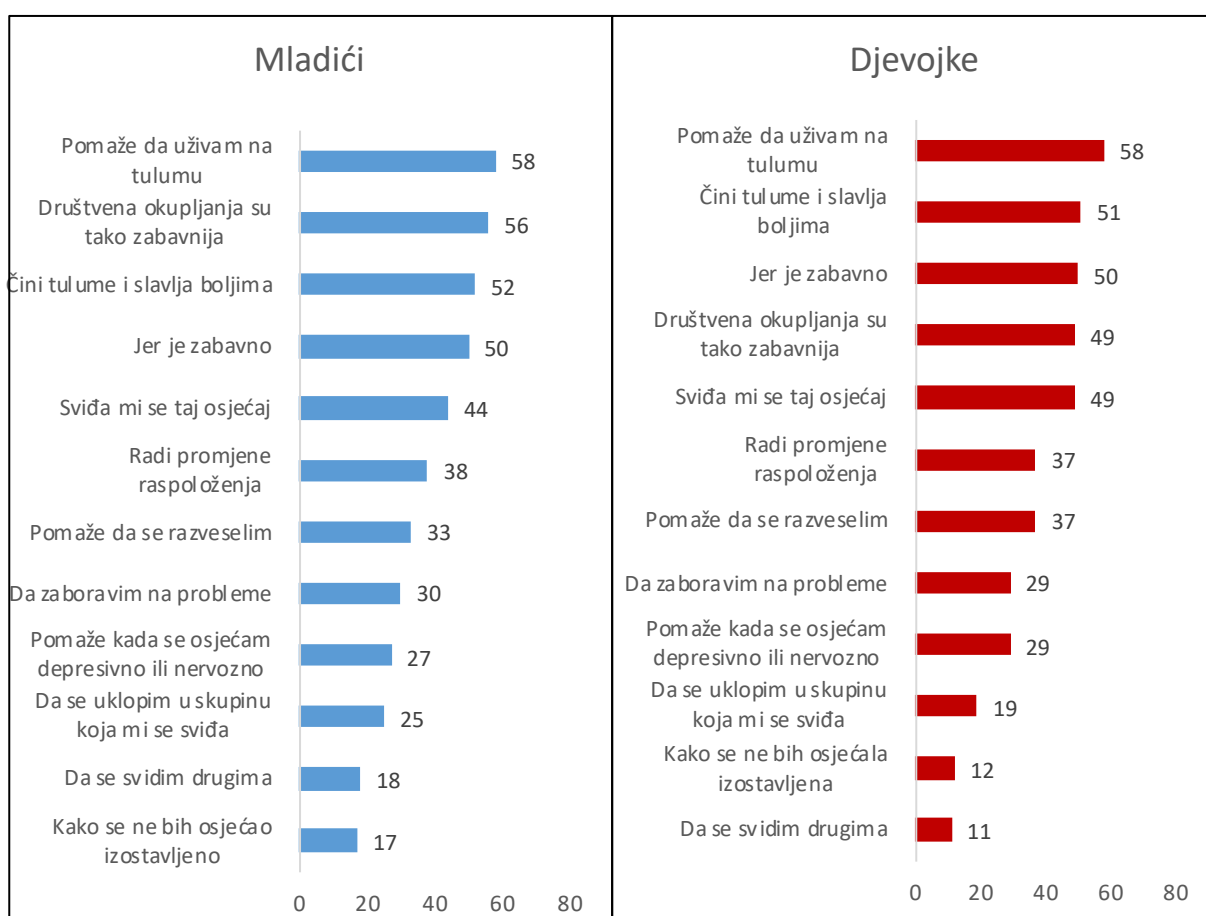
Motivi se definiraju kao svjesni ili nesvjesni razlozi nekog ponašanja. Razumijevanje motiva pijenja alkohola pruža nam uvid u razloge zbog kojih osoba donosi odluku da će piti alkohol (33, 34). Pokazalo se kako se ti razlozi razlikuju u osoba različite dobi (35, 36). U adolescenata i mlađih odraslih ističu se društveni motivi i oni vezani uz zabavu, dok u starijih dobnih skupina jači utjecaj imaju motivi vezani uz zdravlje (35, 36).

Raspodjela motiva pijenja alkohola u posljednjih 12 mjeseci prikazana je na Slici 17. Najčešći motivi pijenja alkohola i kod mladića i djevojaka vezani su uz zabavu: pomaže da uživam na tulumu, čini tulumu i slavlja boljima, društvena okupljanja su tako zabavnija, jer je zabavno.

Kod djevojaka su u odnosu na mladiće više zastupljeni sljedeći motivi: sviđa mi se taj osjećaj, pomaže mi da se razveselim, pomaže kada se osjećam depresivno ili nervozno.

Kod mladića su u odnosu na djevojke zastupljeniji sljedeći motivi: radi promjene raspoloženja, društvena okupljanja su tako zabavnija, da se uklopim u skupinu koja mi se sviđa, čini tulumu i slavlja boljima, da zaboravim na probleme, da bih se svidio drugima, kako se ne bih osjećao izostavljeno.

Istraživanja ukazuju na značajan utjecaj vršnjaka kao prediktora za konzumaciju alkohola kao i za opijanje (22, 37). Iz prikazane raspodjele motiva u učenika vidljiva je i važnost osobnog zadovoljstva i ugone kao motiva pijenja. Uočavaju se razlike po spolu. Tako su motivi prilagodbe i uklapanja u društvo izraženiji kod mladića u odnosu na djevojke, dok su kod djevojaka izraženiji motivi vezani uz bolji osjećaj.

Slika 17. Motivi pijenja alkohola u posljednjih 12 mjeseci, po spolu (%)

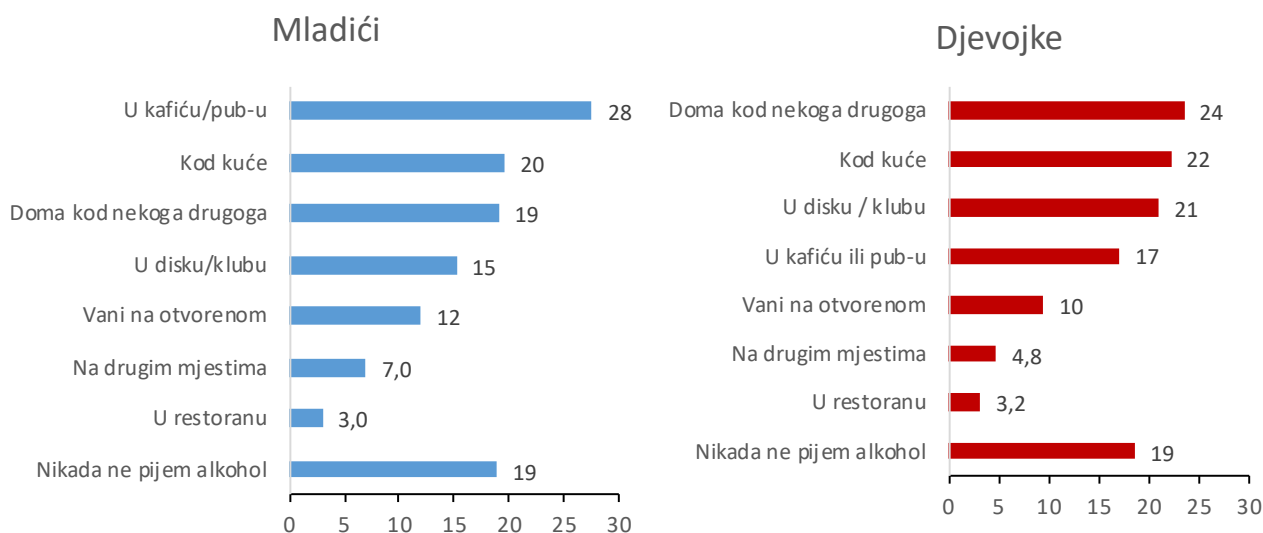
3.2.8. Mjesto konzumacije alkohola

Mjesto posljednje konzumacije alkohola

U Hrvatskoj je zakonom zabranjena prodaja alkoholnih pića i svih drugih pića koja u svom sastavu sadrže alkohol kao i usluživanja i alkoholnih pića u ugostiteljskom objektu osobama mlađim od 18 godina. Ipak, učenici u velikom udjelu ističu konzumaciju alkohola u kafiću ili pubu i u disku ili klubu kao mjestu posljednje konzumacije alkohola (23, 24).

Tako je konzumacija alkohola u kafiću ili pubu kod mladića najčešće mjesto konzumacije alkohola, posljednji put je tamo alkohol konzumiralo njih 28 %. Po mjestu posljednje konzumacije alkohola kod mladića slijede pijeње kod kuće s 20 % i pijeње doma kod nekog drugog sa njih 19 % (Slika 18.).

Djevojke su najčešće konzumirale alkohol doma kod nekog drugog, njih 24 %, a slijede pijeње kod kuće s 22 % djevojaka te u disku ili klubu njih 21 %.

Slika 18. Mjesto posljednje konzumacije alkohola, po spolu (%)

3.2.9. Ukratko o pokazateljima pijenja alkohola u dobi od 16 godina

Podaci o pijenju alkohola i dalje su zabrinjavajući. Hrvatska je 2019. godine iznad prosjeka ESPAD za sve prikazane pokazatelje pijenja alkohola. Većina šesnaestogodišnjaka u Hrvatskoj je u životu pila alkohol, podjednako mladići i djevojke.

- 9 od 10 učenika (90 %) je pilo alkohol u životu.
- Više od polovice učenika je to činilo u posljednjih 30 dana (58 %) - 61 % mladića i 54% djevojaka.
- Prema vrsti pića mladići u najvećoj mjeri piju pivo, njih 55 %, a djevojke žestoka pića, njih 44 %.
- Ekscesivno epizodično pijenje, odnosno pijenje 5 ili više alkoholnih pića u jednoj prigodi u posljednjih 30 dana je i dalje rašireni obrazac pijenja kod 16 – godišnjaka u RH, 46 % mladića i 43 % djevojaka, visoko iznad ESPAD prosjeka.
- Zabrinjava podatak o ranoj dobi početka pijenja alkoholnih pića – čak 46 % mladića i 37 % djevojaka navodi da su počeli piti alkohol u dobi od 13 godina i ranije (ukupno 42 %).
- Najčešći motivi za pijenje su osobno zadovoljstvo i motivi ugone, a ne utjecaj vršnjaka.
- Iako je zakonom zabranjeno usluživanje osoba mlađih od 18 godina, 42 % mladića i 38 % djevojaka navodi da im je alkoholno piće bilo posluženo u kafiću/pubu ili disku/klubu.

3.3. Psihoaktivne droge

Mladi ljudi, najčešće u adolescentnom razdoblju, eksperimentiraju u potrazi za nezavisnošću i identitetom. U tom razdoblju često posežu i za sredstvima ovisnosti kako bi se postigao osjećaj samopouzdanja i sigurnosti te eventualnog bijega iz realnosti. Veći dio njih prestaje s njihovom uporabom u vrijeme sazrijevanja, no oni koji imaju smanjene kapacitete za rješavanje problema i nošenja sa stresom, u opasnosti su od razvijanja ovisnosti (38).

3.3.1. Životna prevalencija korištenja psihoaktivnih droga

Prikazani podaci o prevalenciji psihoaktivnih droga iz istraživanja ESPAD uključuju 8 vrsta droga: kanabis, amfetamine, kokain, crack, ecstasy, LSD ili druge halucinogene, heroin i (od 2007) GHB.

U Tablici 7. prikazane su životne prevalencije korištenja različitih vrsta psihoaktivnih droga među 16-godišnjacima u zemljama u kojoj se provodi istraživanje ESPAD i Hrvatskoj.

Udio učenika u Hrvatskoj koji je koristio psihoaktivne droge u životu veći je u odnosu na prosjek ESPAD-a, ali samo dok u psihoaktivne droge ubrajamo i kanabis. Pokazuje se da je kanabis najčešće korištena psihoaktivna droga u Hrvatskoj, kao i prosječno u zemljama u kojima se provodi istraživanje ESPAD.

Od ostalih psihoaktivnih droga izuzev kanabisa u Hrvatskoj učenici najčešće koriste ecstasy (2,1 %), kokain (2,2 %), LSD ili druge halucinogene (1,9 %) te amfetamine (1,9 %).

Tablica 7. Životna prevalencija korištenja različitih psihoaktivnih droga, usporedba Hrvatske i prosjeka ESPAD-a 2019. godine (%)

	ESPAD prosjek	Hrvatska
Psihoaktivne droge (UKUPNO)	17	21
Kanabis	16	21
Psihoaktivne droge (bez kanabisa)	4,8	4,4
Ecstasy	2,3	2,1
LSD ili drugi halucinogeni	2,1	1,9
Kokain	1,9	2,2
Amfetamini	1,7	1,9
Metamfetamini	1,1	1,3
Crack	1,1	1,2
Heroin	0,9	1,3
GHB	0,7	0,7

Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u prevalencijama korištenja psihoaktivnih droga za razdoblje 1995.-2019.

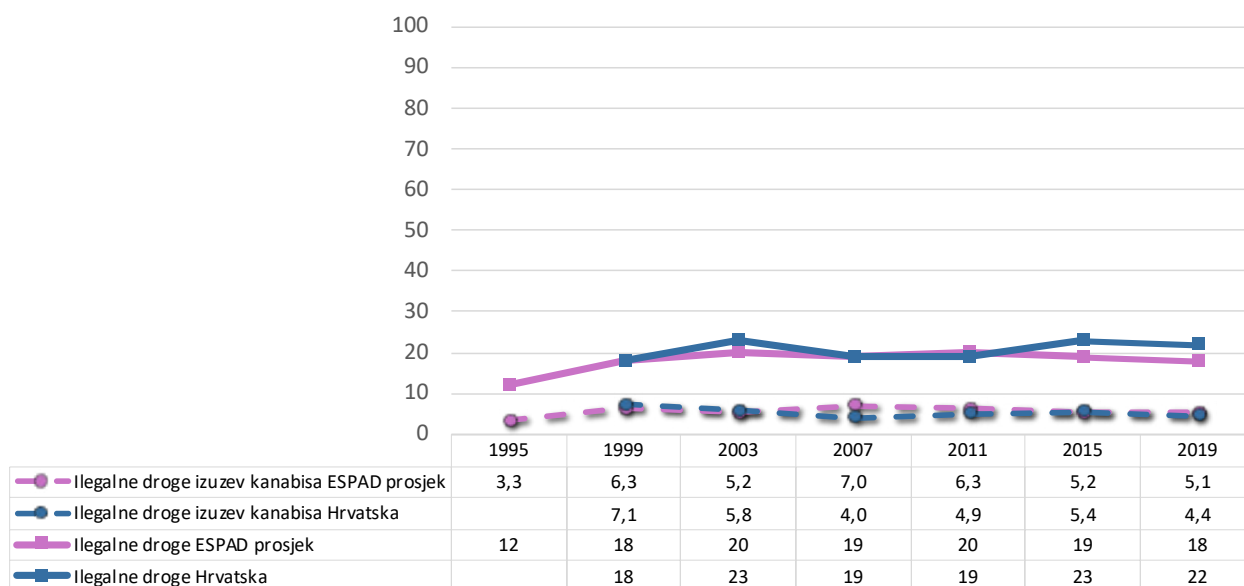
Na Slici 19. prikazana je usporedba životne prevalencije korištenja psihoaktivnih droga i psihoaktivnih droga izuzev kanabisa kod učenika u Hrvatskoj u odnosu na prosjek ESPAD-a u razdoblju 1995.-2019.

Prosjek ESPAD-a bilježi pad životne prevalencije korištenja psihoaktivnih droga od 2011. godine (20 % 2011. godine u odnosu na 18 % 2019. godine).

U Hrvatskoj je 2019. godine nešto više od petine učenika (22 %) probalo neku od psihoaktivnih droga, 4 postotna boda više u odnosu na prosjek ESPAD-a. Od 2011. godine vidljiv je porast životne prevalencije korištenja psihoaktivnih droga s 19 % na 23 % 2015. godine i tek za jedan postotni bod niža prevalencija 2019. godine (22 %) u odnosu na 2015.

Korištenje kanabisa najviše doprinosi udjelu korištenja psihoaktivnih droga te su prevalencije korištenja psihoaktivnih droga izuzev kanabisa kod učenika u istraživanju ESPAD znatno niže u odnosu na ukupnu prevalenciju korištenja psihoaktivnih droga koja uključuje kanabis.

Životna prevalencija korištenja psihoaktivnih droga izuzev kanabisa u zemljama u kojima se provodi istraživanje ESPAD pala je od 2007. godine s 7,0 % na 5,1 % 2019. godine. U Hrvatskoj se bilježi pad u odnosu na 2015. godinu s 5,4 % na 4,4 % 2019. godine te se nalazimo ispod prosjeka ESPAD-a.

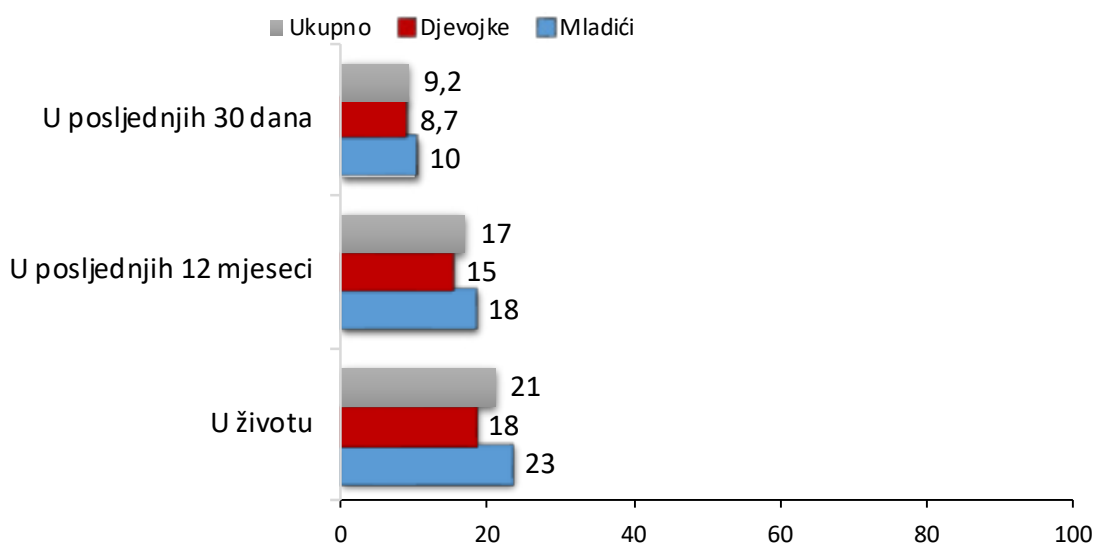

Slika 19. Životna prevalencija korištenja psihoaktivnih droga i korištenja psihoaktivnih droga izuzev kanabisa u razdoblju 1995.-2019., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)

3.3.2. Korištenje kanabisa

Adolescenti su dobna skupina koja najviše eksperimentira sa sredstvima ovisnosti. Mladima je važno da ih društvo prihvati, često se događa da pod pritiskom društva čine neke stvari koje možda i ne žele.

Zbog najvećeg udjela korištenja kanabisa među učenicima u istraživanju ESPAD, u odnosu na druge psihoaktivne droge, prikazat ćemo neke podatke samo za kanabis. Prema podacima prikazanim na Slici 20. vidljivo je da je više od petine učenika koristilo kanabis u životu (21 %), u posljednjih 12 mjeseci kanabis je koristilo 17 % učenika, a u posljednjih 30 dana 9,2 % učenika. U svim promatranim vremenskim okvirima mladići u većoj mjeri konzumiraju kanabis u odnosu na djevojke.

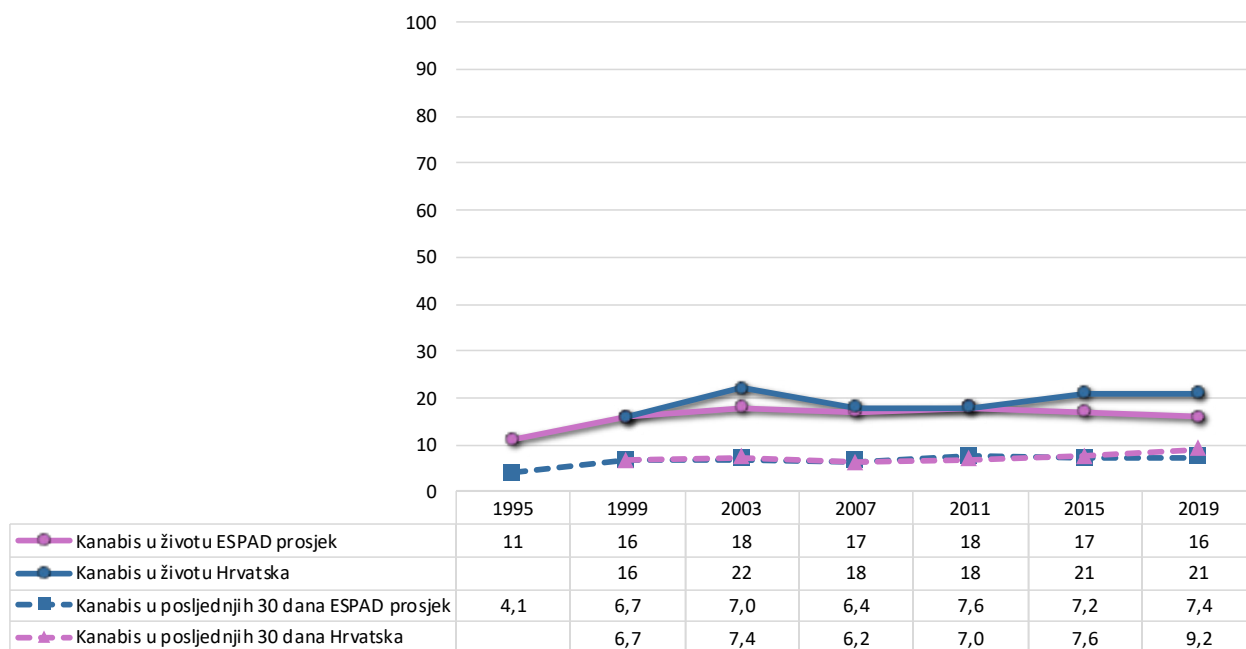
Slika 20. Životna prevalencija, prevalencija u posljednjih 12 mjeseci i prevalencija korištenja kanabisa u posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%)

Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u prevalencijama korištenja kanabisa za razdoblje 1995.-2019.

Na Slici 21. prikazani su trendovi prevalencije korištenja kanabisa kroz usporedbu Hrvatske i prosjeka ESPAD-a. Prema životnoj prevalenciji korištenja kanabisa Hrvatska je jednaka ili iznad ESPAD prosjeka u razdoblju od 1999. do 2019. godine.

Od 2011. godine Hrvatska bilježi blagi porast životne prevalencije korištenja kanabisa s 18 % na 21 % 2019. godine. U zemljama u kojima se provodi istraživanje ESPAD prevalencija korištenja kanabisa gotovo je podjednaka s razlikom od dva postotna boda, od 2011. godine bilježi se lagani pad s 18 % 2011. na 16 % 2019. godine.

Prevalencija korištenja kanabisa u posljednjih 30 dana učenika u Hrvatskoj prati slijed u zemljama u kojima se provodi istraživanje ESPAD. Najviša prevalencija uporabe kanabisa u posljednjih 30 dana u Hrvatskoj zabilježena je 2019. godine (9,2 %). Također najveći porast korištenja kanabisa u posljednjih 30 dana zabilježen je između istraživanja 2015. i 2019. godine, s 7,6 % 2015. godine na 9,2 % 2019. godine, što je relativan porast od 21 %.

Slika 21. Prevalencija korištenja kanabisa u životu i u posljednjih 30 dana u razdoblju 1995.-2019., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)

Prevalencija visokorizičnih korisnika kanabisa

U upitnik ESPAD-a iz 2019. ponovno je uključena Skala probira na visokorizičnu uporabu kanabisa (eng. Cannabis Abuse Screening Test, CAST)(1, 39). Ova skala je probirni test prema kojem se može odrediti udio korisnika kanabisa koji bi se mogli smatrati visokorizičnim korisnicima za razvoj ovisnosti.

Šest pitanja koja su uključena u skalu CAST referiraju se na razdoblje od posljednjih 12 mjeseci pitajući učenike: „Koliko puta u posljednjih 12 mjeseci 1) si pušio/la marihuanu prije podneva?; 2) si pušio/la marihuanu sam/-a?; 3) si imao/la problema s pamćenjem kada si pušio/-la marihuanu?; 4) su ti prijatelji ili članovi obitelji rekli da moraš smanjiti ili prestati uzimati marihuanu?; 5) si bezuspješno pokušao/-la smanjiti ili prestati uzimati marihuanu?; 6) si imao/-la probleme koje ti je uzrokovalo uzimanje marihuane (svađa, tučnjava, nesreća, loš uspjeh u školi)?“. Kategorije odgovora za skalu CAST su „nikada“, „rijetko“, „ponekad“, „većinom“ i „uvijek“. Na svakom je pitanju mogući rezultat 0 ili 1 te se odgovori zbrajaju na način da se za prva dva pitanja dodjeljena vrijednost 1 za odgovore „ponekad“, „većinom“ i „uvijek“, a za sva ostala pitanja koja se odnose na problematičniju uporabu marihuane vrijednost 1 se dodjeljuje za odgovore „rijetko“, „ponekad“, „većinom“ i „uvijek“. Ukupni rezultat od 2 boda i više interpretira se kao visokorizična uporaba kanabisa.

Prema rezultatima na skali CAST 16 % učenika koristilo je kanabis u posljednjih 12 mjeseci. Od tih učenika koji su koristili kanabis u posljednjih 12 mjeseci 30 % je visokorizičnih za razvoj ovisnosti.

Na razini zemalja u kojima se provodi istraživanje ESPAD prevalencija korištenja kanabisa u učenika u posljednjih 12 mjeseci je 12 %. Prema skali CAST njih 35 % je visokorizičnih za razvoj ovisnosti.

U Tablici 8. prikazani su udjeli visokorizičnih korisnika kanabisa u Hrvatskoj u odnosu na cijeli uzorak, a ne samo korisnike kanabisa. Udjeli pokazuju da je nešto veća visokorizična uporaba kanabisa među mladićima (4,9 %) u odnosu na djevojke (4,4 %).

Prevalencija visokorizičnih korisnika kanabisa na razini prosjeka ESPAD-a također je veća među mladićima (4,7 %) nego među djevojkama (3,3 %).

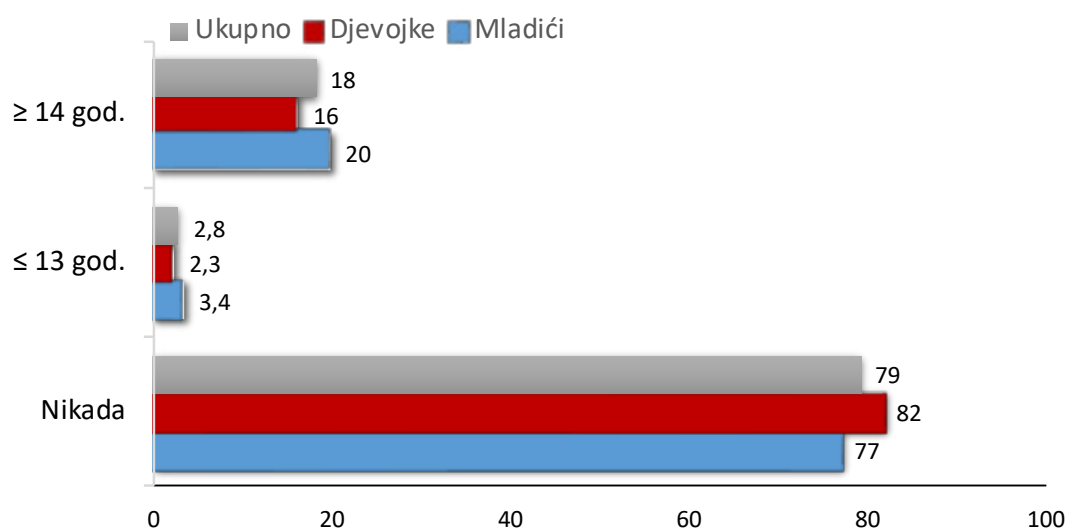
Tablica 8. Prevalencija visokorizičnih korisnika kanabisa na ukupnom uzorku, po spolu, usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)

	Hrvatska	ESPAD prosjek
Mladići	4,9	4,7
Djevojke	4,4	3,3

3.3.3. Dob početka korištenja kanabisa

Zabrinjavajuća je činjenica da se mladi s drogom susreću u sve ranijoj životnoj dobi te da im je iz naraštaja u naraštaj stav prema drogi sve tolerantniji. Stručnjaci ističu problem da sve veći broj mladih ima pozitivan stav glede legalizacije marihuane (40).

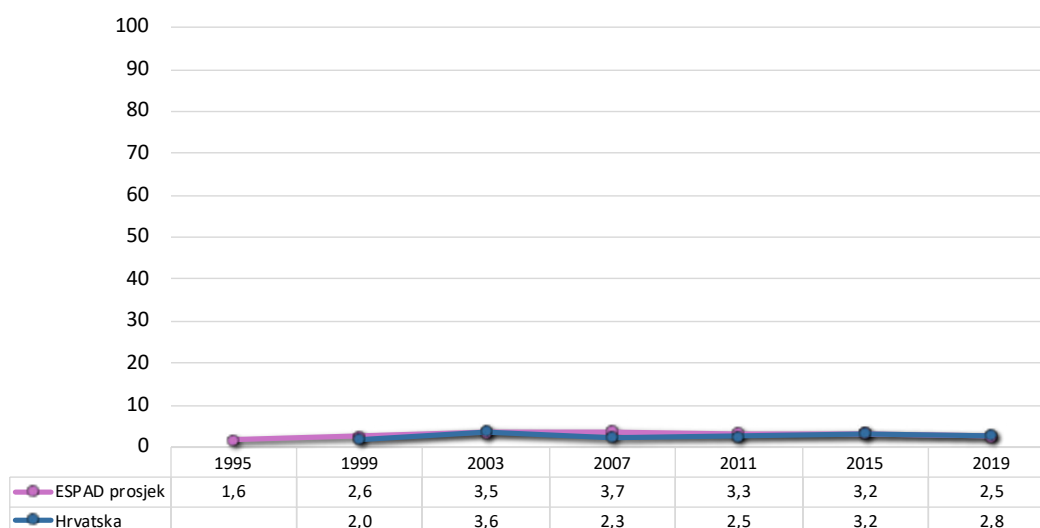
Prema rezultatima istraživanja ESPAD iz 2019. prikazanima na Slici 22. 18 % učenika izjavilo je kako je prvi put koristilo kanabis s 14 godina ili kasnije, a njih 2,8 % je to učinilo u dobi od 13 godina ili ranije. Mladići su u odnosu na djevojke više koristili kanabis, te su u većoj mjeri rano počeli koristiti kanabis (s 13 godina ili ranije) u odnosu na djevojke (3,4 % mladića u odnosu na 2,3 % djevojaka).

Slika 22. Dob početka prvog korištenja kanabisa, po spolu (%)

Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u prevalenciji ranog korištenja kanabisa za razdoblje 1995.-2019.

Rano korištenje kanabisa definirano je kao uporaba kanabisa u dobi 13 godina i ranije (1). Usporedba rezultata trenda za Hrvatsku i prosjek ESPAD-a po navedenom pokazatelju prikazana je na Slici 23. U Hrvatskoj se od 2007. do 2015. godine bilježi rast s 2,3 % na 3,2 % te potom pad 2019. godine na 2,8 %. U zemljama u kojima se provodi istraživanje ESPAD bilježi se kontinuirani pad od 2007. godine s 3,7 % na 2,5 % 2019. godine.

Slika 23. Prevalencija ranog korištenja kanabisa u razdoblju 1995.-2019., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)

3.3.4. Ostale droge i supstance

Ostale psihoaktivne droge koje se promatraju u istraživanju ESPAD su droge koje su najdostupnije i najčešće korištene među adolescentima. U Tablici 9. prikazani su udjeli učenika koji su koristili neku od prikazanih supstanci barem jednom u životu. Hrvatska se prema udjelu učenika nalazi iznad prosjeka ESPAD-a za 3 od 6 supstanci: inhalanti, nove psihoaktivne tvari, anabolički steroidi.

Tablica 9. Prevalencije korištenja odabranih supstanci barem jednom u životu – usporedba Hrvatske i prosjeka ESPAD-a 2019. godine (%)

	Prosjek ESPAD-a	Hrvatska
Nove psihoaktivne tvari	3,4	5,1
Inhalanti	7,0	15
Čarobne gljive	1,6	1,4
Droge injekcijom	0,9	0,6
Anabolički steroidi	1	1,5
Trankvilizatori ili sedativi bez liječničkog recepta	6,6	2,3

Životna prevalencija uporabe lijekova radi promjene raspoloženja

Korištenje farmaceutskih proizvoda u nemedicinske svrhe smatra se značajnim problemom koji treba pratiti. Zloupotreba lijekova definirana je kao uporaba lijekova koje nije propisao liječnik, koji se ne uzimaju na način koji je preporučio liječnik ili nije u skladu s uputom o lijeku. Učenici mogu zloupotrijebiti lijekove iz niza razloga, uključujući izazivanje euforije, da bi pojačali učinke alkohola i drugih psihoaktivnih droga, za samoliječenje bolesti ili ozljede i poboljšanje školskog uspjeha (41). U istraživanju ESPAD prikupljaju se podaci o korištenju trankvilizatora ili sedativa te alkohola u kombinaciji s tabletama.

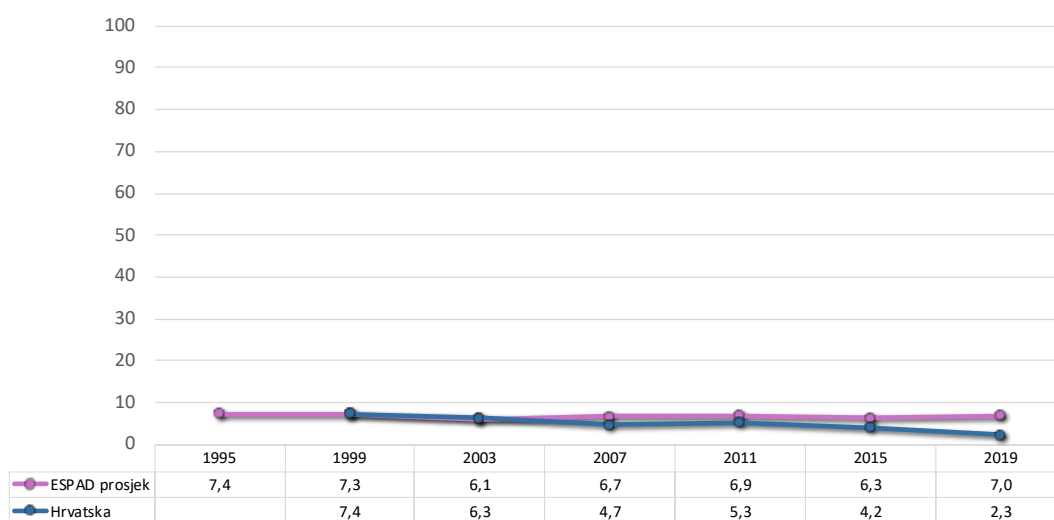
Prema podacima prikazanim u Tablici 10. vidljivo je da su djevojke u većoj mjeri koristile trankvilizatore, alkohol u kombinaciji s tabletama i analgetike radi promjene raspoloženja u odnosu na mladiće. Kao što je ranije navedeno, učenici koriste tablete kako bi pojačali učinak djelovanja alkohola. Tako je 1 od 10 djevojaka (9,9 %) koristila alkohol u kombinaciji s tabletama, dok je isto činilo više nego dvostruko manje mladića (4,4 %). Analgetike radi promjene raspoloženja koristilo je 7,9 % djevojaka i 3,7 % mladića, dok je trankvilizatore ili sedative bez liječničkog recepta koristilo je 3,2 % djevojaka i 1,4 % mladića.

Tablica 10. Životna prevalencija uporabe lijekova, po spolu i ukupno (%)

	Mladići	Djevojke	Ukupno
Trankvilizatori ili sedativi	1,4	3,2	2,3
Alkohol u kombinaciji s tabletama	4,1	9,9	6,9
Analgetici radi promjene raspoloženja	3,7	7,9	5,7

Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u prevalenciji korištenja trankvilizatora ili sedativa bez liječničkog recepta za razdoblje 1995.-2019.

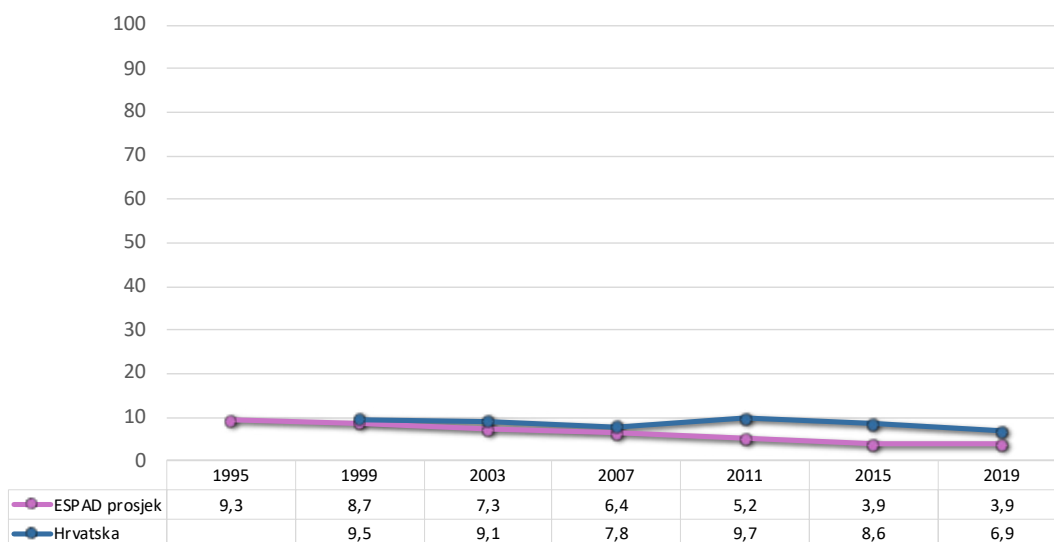
Za gotovo cijelo promatrano razdoblje, osim porasta u 2011. godini, u Hrvatskoj je prisutan pad prevalencije korištenja trankvilizatora s 7,4 % u 1999. godini na 2,3 % u 2019. godini (Slika 24.). U prosjeku su u zemljama u kojima se provodi istraživanje ESPAD prevalencije korištenja navedenog pokazatelja podjednake, od 2003. godine na razini europskog prosjeka te razlike među valovima istraživanja variraju unutar jednog postotnog boda.

Slika 24. Životna prevalencija korištenja trankvilizatora ili sedativa bez liječničkog recepta u razdoblju 1995.-2019., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)

Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u prevalenciji pijenja alkohola u kombinaciji s tabletama za razdoblje 1995.-2019.

Kao što je ranije prikazano, Hrvatska ima nižu prevalenciju korištenja trankvilizatora i sedativa u odnosu na prosjek ESPAD-a (Slika 24.), ali je zabrinjavajuće da Hrvatska kontinuirano ima višu prevalenciju učenika koji su u životu pili alkohol u kombinaciji s tabletama (Slika 25). Nakon 2011. godine bilježi se pad s 9,7 % na 6,9 % 2019. godine (najniža razina od početka praćenja). Prosjek ESPAD-a je u kontinuiranom padu do 2015. godine (s 9,3 % 1995. na 3,9 % 2015.). 2019. prevalencija je jednaka 2015. godini (3,9 %).

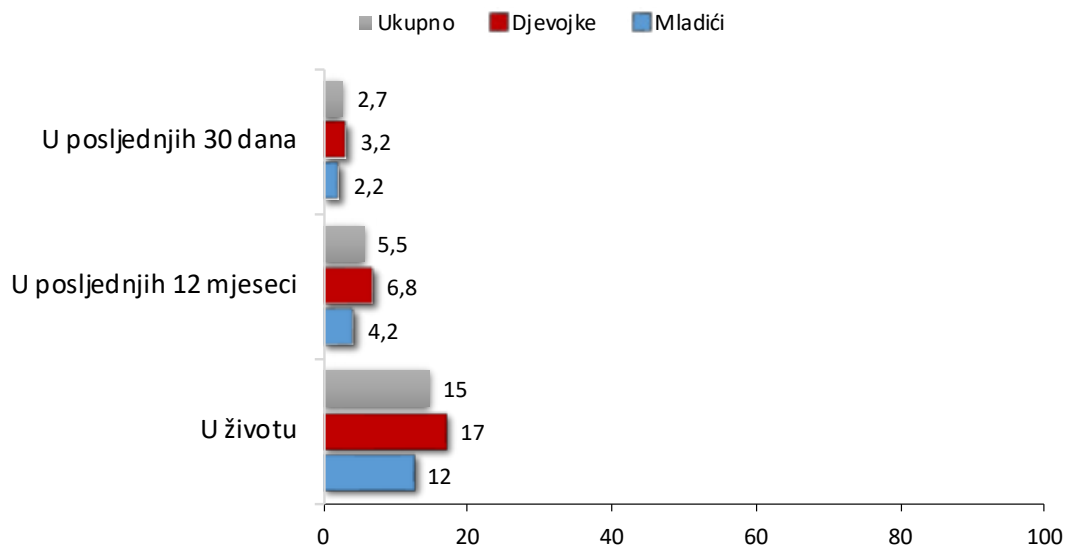
Slika 25. Životna prevalencija pijenja alkohola u kombinaciji s tabletama u razdoblju 1995.-2019., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)

Korištenje inhalanata

Inhalanti su različiti proizvodi koji se lako kupuju i nalaze u kući ili na radnom mjestu, npr. boje u spreju, markeri, ljepila i tekućine za čišćenje. Sadrže opasne tvari koje pri udisanju imaju psihoaktivna svojstva. Ljudi obično ne misle o ovim proizvodima kao o drogama jer nisu namijenjeni za poticanje stanja opijenosti, ali neki ih ljudi koriste u tu svrhu (42).

Ovaj problem je velik jer se ovi preparati mogu lako nabaviti. Jeftini su, prodaja je legalna, a nabaviti se mogu posvuda. Udisanje para ovih proizvoda može dovesti do nepopravljivog oštećenja mozga, a i do smrti (trovanjem i sl.).

Hrvatska je u odnosu na zemlje u kojima se provodi istraživanje ESPAD među zemljama koje imaju najveću prevalenciju korištenja inhalanata. Na Slici 26. prikazano je korištenje inhalanata u tri vremenska okvira, pa tako 15 % učenika navodi da je koristilo inhalante u životu, 5,5 % u posljednjih 12 mjeseci, a 2,7 % učenika izjavilo je da je u posljednjih 30 dana koristilo inhalante. Prevalencija korištenja inhalanata kod djevojaka je veća u odnosu na mladiće za sva tri promatrana razdoblja.

Slika 26. Prevalencija korištenja inhalanata u životu, u posljednjih 12 mjeseci, u posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%)

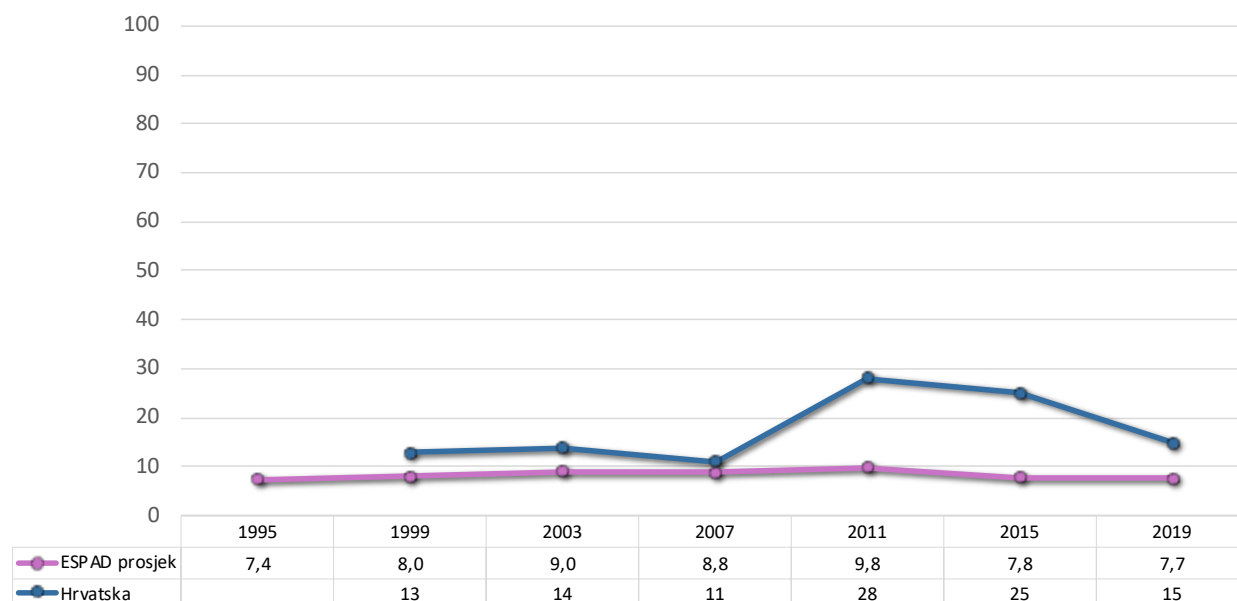
Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u prevalenciji korištenja inhalanata za razdoblje 1995.-2019.

Životna prevalencija korištenja inhalanata jedan je od promatranih pokazatelja korištenja sredstva ovisnosti u kojem je Hrvatska od početka istraživanja među najlošijim zemljama u kojima se provodi istraživanje ESPAD. Na Slici 27. možemo vidjeti da je prosjek ESPAD-a bilježio blagi rast do 2011., nakon čega je uslijedio pad koji se u zadnjem valu praktički zaustavio.

U Hrvatskoj se od 2007. na 2011. bilježi strmi porast životne prevalencije korištenja inhalanata da bi 2011. godine dosegnuo maksimum s udjelom od 28 %, a potom pad koji se nastavio i 2019. godine, sa 40-postotnim udjelom smanjenja u odnosu na 2015. godinu.

Prevalencija na razini prosjeka ESPAD-a manjih je oscilacija. Od 2011. godine bilježi se pad s 9,8 % (najviša prevalencija u toku praćenja u zemljama u kojima se provodi istraživanje ESPAD) na 7,7 % 2019. godine (najniža prevalencija od 1995. godine kada je iznosila 7,4 %).

Važno je napomenuti da se pitanje o konzumaciji inhalanata mijenjalo tijekom prijašnjih valova istraživanja, kako u ESPAD-u, tako i na nacionalnoj razini. Do 2007. godine pitanje je glasilo: „Koliko si puta (ako si uopće), probao inhalante (ljepilo i sl.) da bi se bolje osjećao?“. Zatim je 2007. godine izmijenjeno u: „Koliko si puta (ako si uopće), probao inhalante da bi se bolje osjećao?“. Od 2011. godine zemlje sudionice mogle su korigirati pitanje na način da što bolje odgovara nacionalnom izričaju, te je stoga 2019. godine izmijenjeno pitanje u: „Koliko si puta (ako si uopće), snifao/-la ljepilo ili druga otapala?“.

Slika 27. Životna prevalencija korištenja inhalanata u razdoblju 1995.-2019., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)

Korištenje novih psihoaktivnih tvari

Nove psihoaktivne tvari opojna su sredstva koja oponašaju učinke psihoaktivnih droga (poput kanabisa ili ecstasyja). Ponekad se nazivaju „legalne droge“, „biljni pripravci“ i sl. te se mogu javiti u različitim oblicima (biljne mješavine, prah, kristali ili tablete). Neke od tih supstanci su se prodavale, ili se još uvijek prodaju, kao legalne alternative tradicionalnim drogama. U novije vrijeme europske zemlje donijele su zakon o kontroli trgovine i prodaji tih tvari (43).

Istraživanje ESPAD prvo je međunarodno istraživanje koje je 2015. godine uvrstilo pitanja o korištenju novih psihoaktivnih tvari u upitnik. Na taj način omogućeno je praćenje osnovnih pokazatelja prevalencije i vrste novih psihoaktivnih tvari prema njihovom izgledu (biljna mješavina, prah, tekućina itd.) (1).

Prema podacima u Tablici 11. nove psihoaktivne tvari u životu koristilo je 5,1 % učenika, a njih 3,7 % u posljednjih 12 mjeseci. Prevalencija korištenja novih psihoaktivnih tvari u životu i u posljednjih 12 mjeseci podjednaka je kod mladića i djevojaka.

Tablica 11: Prevalencija korištenja novih psihoaktivnih tvari u životu i u posljednjih 12 mjeseci, po spolu i ukupno (%)

	Mladići	Djevojke	Ukupno
U životu	5,1	5,2	5,1
U posljednjih 12 mjeseci	3,5	4,0	3,7

Izgled korištenih novih psihoaktivnih tvari

U Tablici 12. prikazani su rezultati izgleda novih psihoaktivnih tvari, te usporedba Hrvatske i prosjeka zemalja u kojima se provodi istraživanje ESPAD. Učenici su izjavili da su biljne mješavine bile najčešći oblik novih psihoaktivnih tvari. U Hrvatskoj je taj udio veći (61 %) u odnosu na ESPAD prosjek (54 %). Podaci o izgledu svih ostalih novih psihoaktivnih droga je niži u Hrvatskoj u odnosu na prosjek ESPAD-a.

Tablica 12. Izgled korištenih novih psihoaktivnih tvari u posljednjih 12 mjeseci, usporedba Hrvatske i prosjeka ESPAD-a 2019. godine (%)

	Hrvatska	ESPAD prosjek
Biljne mješavine	61	54
Prah	16	27
Tekućina	6,9	13
Nešto drugo	13	17

3.3.5. Ukratko o pokazateljima uporabe psihoaktivnih tvari u dobi od 16 godina

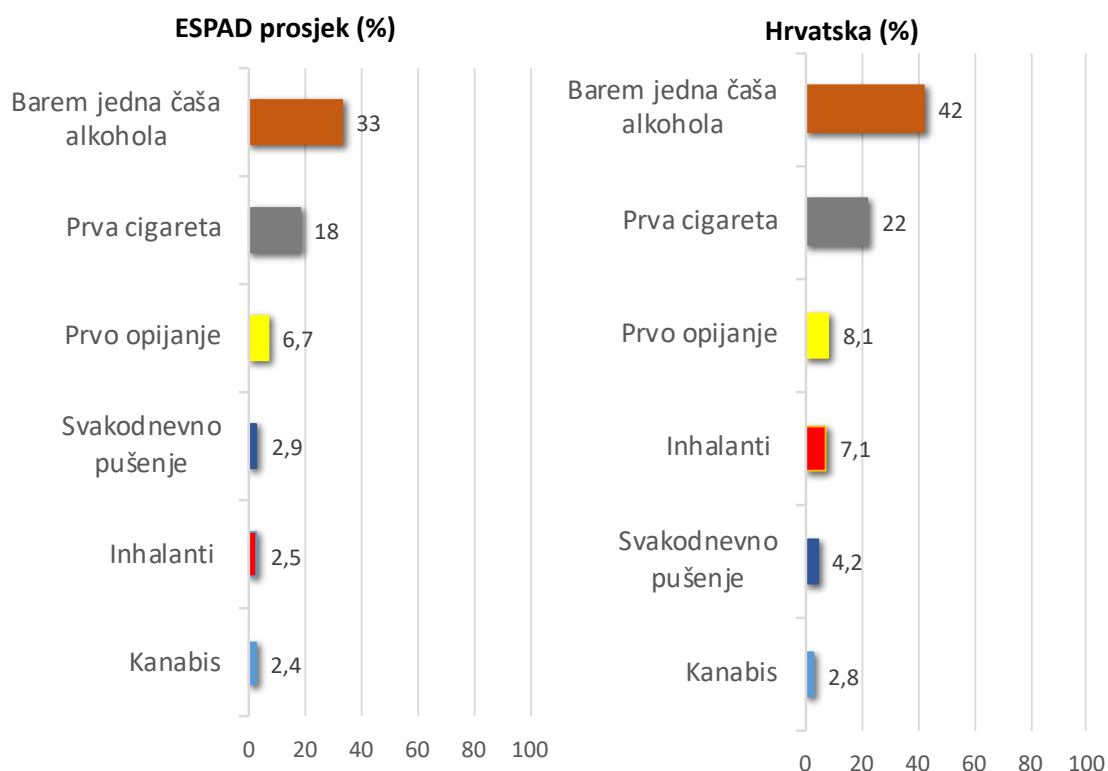
U Hrvatskoj je 2019. godine nešto više od petine učenika probalo neku od psihoaktivnih droga (uključujući kanabis). Kanabis je i dalje najčešće korištena psihoaktivna droga u Hrvatskoj kao i prosječno u zemljama u kojima se provodi istraživanje ESPAD. Hrvatska se prema konzumaciji psihoaktivnih droga u životu i prema udjelu učenika koji su koristili neku psihoaktivnu tvar nalazi iznad prosjeka ESPAD-a za 3 od 6 tvari: inhalanti, nove psihoaktivne tvari, anabolički steroidi.

- 21 % učenika je koristio kanabis u životu, 17 % učenika je to činilo u posljednjih 12 mjeseci, a 9,2 % učenika je koristilo kanabis u posljednjih 30 dana.
- Većina učenika je probala kanabis u dobi od 14 godina i više (18 %).
- Životna prevalencija (konzumacija barem jednom u životu) uzimanja psihoaktivnih droga iznosila je: kanabis 21 %, trankvilizatori bez liječničkog recepta 2,3 %, ecstasy 2,1 %, inhalanti 15 %, nove psihoaktivne tvari/droge 5,1 %, ostale droge (izuzev marihuane) 4,4 %.
- U odnosu na prošle valove istraživanja prevalencija korištenja inhalanata i dalje je u padu. Istovremeno još uvijek je znatno viša u odnosu na ESPAD prosjek (udio od 15 % učenika koji su koristili inhalante u odnosu na 7,7 % učenika u ESPAD zemljama).

3.4. Usporedba prevalencije najraširenijih sredstava ovisnosti u ranoj dobi

Budući da pokazatelji rizičnih obrazaca korištenja sredstava ovisnosti predstavljaju rizik za razvoj ovisnosti posebno ćemo prikazati podatke vezane uz taj pokazatelj (16). Pokazatelji rizičnog korištenja sredstava ovisnosti definirani su kao korištenje sredstava ovisnosti s 13 godina ili ranije, odnosno kao rano rizično/ učestalo konzumiranje istih (svakodnevno pušenje ili opijanje). Na Slici 28. prikazani su najrašireniji pokazatelji korištenja sredstava ovisnosti u ranoj dobi: konzumiranje barem jedne čaše alkoholnog pića, pušenje prve cigarete, prvo opijanje, svakodnevno pušenje, korištenja inhalanata i korištenje kanabisa. U Hrvatskoj kao i prosječno u zemljama u kojima se provodi istraživanje ESPAD najčešće korištena sredstva ovisnosti u ranoj dobi su alkohol i cigarete. Prema rezultatima istraživanja ESPAD Hrvatska je u svim promatranim pokazateljima lošija od prosjeka ESPAD-a. Prevalencije ranog korištenja alkohola i cigareta u Hrvatskoj iznad su prosjeka ESPAD-a (alkohol 42 % u odnosu na 33 %; cigarete 22 % u odnosu na 18 %). Udio učenika koji su rizično rano konzumirali navedena sredstva je također veći u Hrvatskoj u odnosu na prosjek ESPAD-a. Obrazac svakodnevnog pušenja u dobi od 13 godina i ranije zastupljeniji je Hrvatskoj, 4,2 % u odnosu na prosjek ESPAD-a koji iznosi 2,9 %, kao i prvo opijanje u dobi 13 godina i ranije, 8,1 % u odnosu na 6,7 % prosjek ESPAD-a.

Prevalencija ranog korištenja inhalanata radi promjene raspoloženja u Hrvatskoj je gotovo tri puta veća u odnosu na prosjek ESPAD-a (7,1 % Hrvatska, 2,5 % prosjek ESPAD-a). Udio učenika koji su rano počeli koristiti inhalante u Hrvatskoj veći je nego udio učenika koji su se u ranoj dobi prvi puta opili na razini prosjeka ESPAD-a.

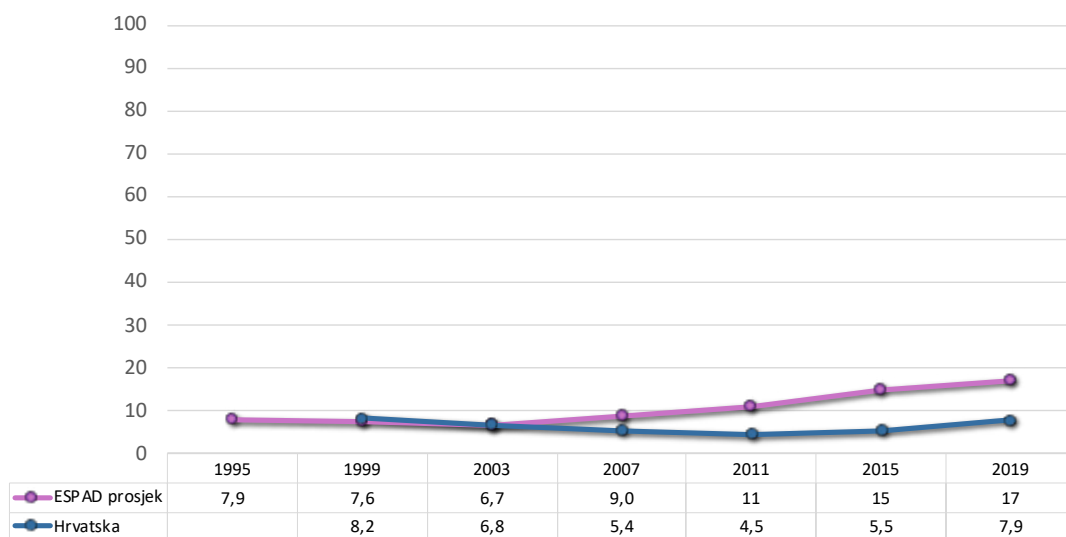
Slika 28. Rano korištenje najraširenijih sredstava ovisnosti, usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka, 2019. (%)

3.5. Cjeloživotna apstinencija

Prevalencija cjeloživotne apstinencije predstavlja udio učenika koji su izjavili da nikada nisu koristili nijedno sredstvo ovisnosti (cigarete, alkohol, inhalanate, trankvilizatore ili sedative bez liječničkog recepta te psihoaktivne droge).

Na Slici 29. prikazana je usporedba prevalencija cjeloživotne apstinencije od cigareta, alkohola, inhalanata, trankvilizatora ili sedativa bez liječničkog recepta te psihoaktivnih droga u Hrvatskoj i prosjeku ESPAD-a. U Hrvatskoj je do 2011. godine zabilježen pad udjela cjeloživotne apstinencije, a od 2011. do 2019. godine bilježi se rast s 4,5 % na 7,9 % (relativan porast od 33 %).

Na razini prosjeka ESPAD-a prevalencija apstinencija kontinuirano je u porastu od 2003. godine (6,7 %) te je 2019. godine iznosila 17 %.

Slika 29. Prevalencija cjeloživotne apstinencije najraširenijih sredstava ovisnosti u razdoblju 1995.-2019., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)

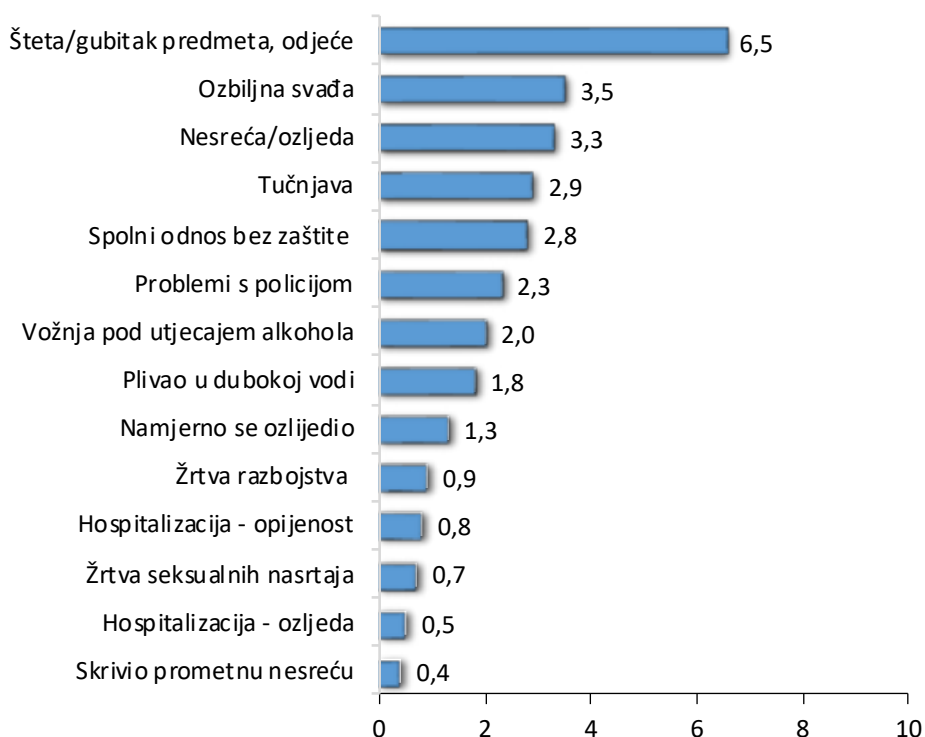
3.6. Rizična ponašanja pod utjecajem sredstava ovisnosti

Među rizičnim ponašanjima pod utjecajem alkohola prikazati ćemo rezultate za rizična ponašanja pod utjecajem alkohola u posljednjih 12 mjeseci.

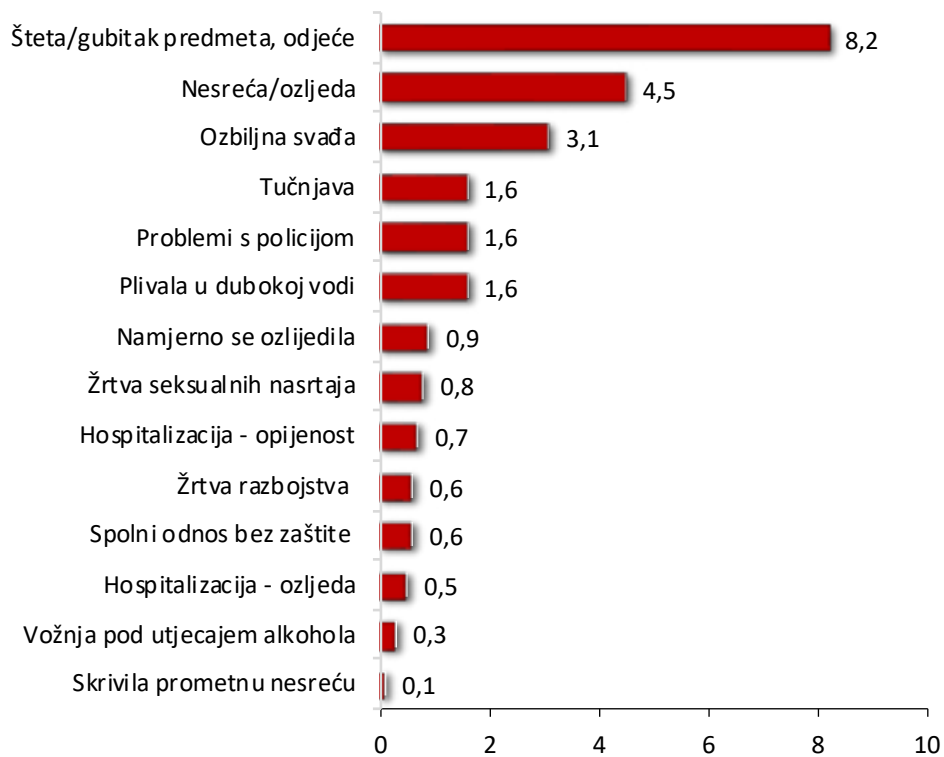
Konzumiranje sredstava ovisnosti vrlo često ima neželjene posljedice. Iako su učenici svjesni rizika i posljedica pijenja alkohola kao i utjecaja koje pijenje alkohola ima na odlučivanje, lošu prosudbu i te moguću agresiju i nasilje odlučuju se za konzumaciju istog, a koji su motivi konzumacije prikazali smo na Slici 17. ranije u ovom izvještaju (44).

Na Slikama 30. i 31. prikazani su rezultati za sve mladiće i djevojke koji su izjavili da su iskusili neko od navedenih rizičnih ponašanja u posljednjih 12 mjeseci pod utjecajem alkohola. Najveći udio učenika izjavio je da je pod utjecajem alkohola iskusio štetu/gubitak predmeta, odjeće njih 7,3 % (8,2 % djevojaka i 6,5 % mladića).

Rizična ponašanja pod utjecajem alkohola zastupljenija kod mladića u odnosu na djevojke su sljedeća: ozbiljna svađa, tučnjava, spolni odnos bez zaštite, problemi s policijom, vožnja pod utjecajem alkohola, plivao u dubokoj vodi, namjerno se ozlijedio. Rizična ponašanja pod utjecajem alkohola zastupljenija kod djevojaka u odnosu na mladiće su sljedeća: šteta/gubitak predmeta, odjeće i nesreća/ozljeda.

Slika 30. Rizična ponašanja mladića pod utjecajem alkohola u posljednjih 12 mjeseci (%)

Slika 31. Rizična ponašanja djevojaka pod utjecajem alkohola u posljednjih 12 mjeseci (%)

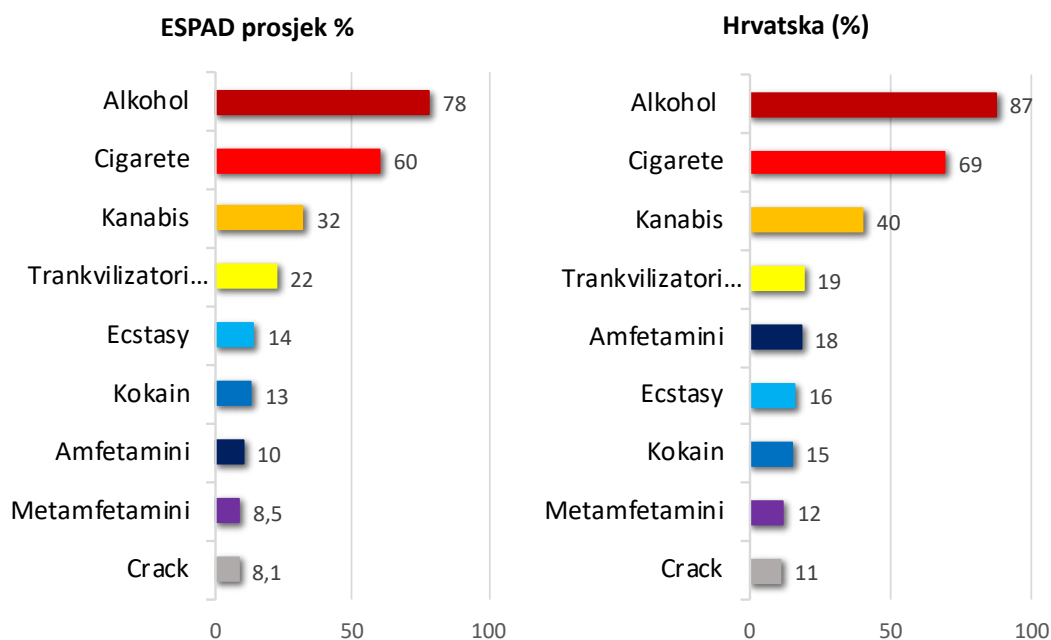
3.7. Percepcije okruženja

3.7.1. Percepcija dostupnosti

Percepcija dostupnosti sredstava ovisnosti daje informaciju koliko je učenicima lako ili teško nabaviti određeno sredstvo ovisnosti (cigarete, alkohol i nedopuštene droge). Učenike smo u upitniku pitali koliko misle da bi im bilo teško nabaviti određeno sredstvo ovisnosti kada bi to željeli. Kategorije odgovora bile su „nemoguće“, „vrlo teško“, „prilično teško“, „prilično lako“, „vrlo lako“ i „ne znam“. Razina dostupnosti definirana je kao udio učenika koji su odgovorili da je „prilično lako“ ili „vrlo lako“ nabaviti određeno sredstvo ovisnosti.

Sve zemlje, pa tako i Hrvatska, imaju zakonske regulative koje ograničavaju dostupnost i konzumaciju sredstava ovisnosti, ali unatoč tome podaci o percepciji dostupnosti sredstava ovisnosti su i dalje vrlo zabrinjavajući (14,19,20).

Prema podacima iz istraživanja ESPAD iz 2019. prikazanima na Slici 32. alkohol i cigarete su najlakše dostupna sredstva ovisnosti među učenicima kako u Hrvatskoj tako i u zemljama prosjeka ESPAD-a. U Hrvatskoj čak 40 % učenika smatra kako „prilično lako“ ili „vrlo lako“ može nabaviti kanabis, dok 32 % učenika, odnosno svaki treći učenik iz zemalja u kojima se provodi istraživanje ESPAD procjenjuje kanabis lako dostupnim. Ako usporedimo podatke iz 2019. s ranijim valovima istraživanja (11, 10, 9), percipirana dostupnost najzastupljenijih sredstava ovisnosti nije se značajnije mijenjala, oscilacije su bile prisutne u tek nekoliko postotnih bodova.

Slika 32. Dostupnost sredstava ovisnosti, usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)

S obzirom na visok udio učenika koji precipiraju alkohol prilično lako ili vrlo lako dostupnim unatoč zakonskoj regulativi, u Tablici 13. prikazali smo percepciju dostupnosti alkohola prema vrsti pića. Iako je zakonski jasno regulirano, ipak više od 50 % učenika za sva navedena alkoholna pića navodi da „prilično lako“ ili „lako“ mogu nabaviti alkoholna pića. Učenici navode da je pivo radler najlakše dostupno alkoholno piće (85,6 %), slijede ga pivo (78,3 %) te vino (75,2 %).

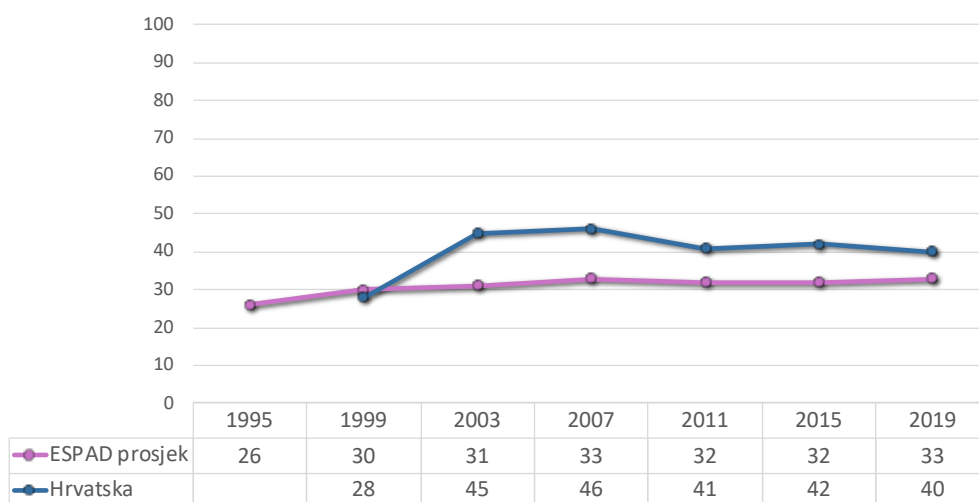
Tablica 13. Percepcija dostupnosti alkohola po vrsti pića (%)

	Pivo	Cider	Gotova miješana pića s alkoholom	Vino	Žestoka pića	Radler pivo
Nemoguće	3,3	9,2	6,9	3,5	6,3	3
Vrlo teško ili prilično teško	8,8	8,4	18,1	10,9	20,1	4
Prilično lako ili vrlo lako	78,3	53,8	52,1	75,2	60,3	85,6
Ne znam	9,7	28,6	22,9	10,4	13,3	7,5

Usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka u percepciji dostupnosti kanabisa za razdoblje 1995.-2019.

Hrvatska od 2003. godine bilježi znatno višu prevalenciju učenika koji percipiraju da je kanabis lako ili vrlo lako dostupan u odnosu na prosjek ESPAD-a. Nakon porasta od 1999. (28 %) do 2007. godine (46 %) Hrvatska bilježi pad 2011. godine na 41 %. U narednim valovima istraživanja nije bilo većih promjena (2015. 42 %, 2019. 40 %).

Na razini prosjeka ESPAD-a bilježi se rast percepcije lake ili vrlo lake dostupnosti kanabisa od 1995. do 2007. godine (s 26 % na 33 %) te potom stagnacija (2011. 32 %, 2015. 32 %, 2019. 33 %).

Slika 33. Percepcija dostupnosti kanabisa u razdoblju 1995.-2019., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)

3.7.2. Percepcija navika prijatelja

Percepcija navika prijatelja značajno utječe na donošenje odluka i namjere ponašanja u razdoblju adolescencije (16). Također postoji sklonost uopćavanja prisutnosti određenih ponašanja, u ovom slučaju korištenja sredstava ovisnosti među vršnjacima (45). Zbog navedenog je zanimljivo provjeriti kako učenici percipiraju raširenost konzumacije različitih sredstava ovisnosti među svojim vršnjacima.

U Tablici 14. navedeni su rezultati percepcije navika prijatelja. Tako učenici u Hrvatskoj u najvećoj mjeri procjenjuju da većina ili svi njihovi prijatelji piju alkohol (njih 56,5 %), zatim da puše cigarete (njih 35,5 %), a da se većina ili svi njihovi prijatelji opijaju procjenjuje njih 26,7 %. Kada usporedimo navedene podatke s prevalencijama dobivenima istraživanjem, tek percepcija pijenja alkohola među vršnjacima odgovara rezultatima o konzumaciji (podsjećamo, 58 % učenika izjavilo je da je pilo alkohol u posljednjih 30 dana). Podaci o pušenju cigareta i opijanju ukazuju da učenici u manjoj mjeri konzumiraju navedena sredstava nego što to istovremeno procjenjuju za svoje vršnjake u okruženju.

Tablica 14. Percepcija navika prijatelja (%)

	Nijedan	Malo	Poneki	Većina	Svi
Puši cigarete	8,4	21,6	34,5	31,7	3,8
Pije alkohol	5,4	12,4	25,7	45,2	11,3
Opije se	14,3	26,5	32,5	21,9	4,8
Puši marihuanu	47,6	31,6	14,2	5,3	1,4
Uzima trankvilizatore ili sedative bez liječničkog recepta	86,5	9,4	2,4	1,0	0,8
Uzima ecstasy	88,3	8,0	2,1	0,9	0,7
Snifa (udiše) ljepilo ili druga otapala	85,3	9,1	2,9	1,4	1,3

4. Zaključni osvrt

Pušenje cigareta i e-cigareta

Hrvatska je 2019. godine iznad prosjeka ESPAD-a za sve prikazane pokazatelje pušenja cigareta i e-cigareta.

Hrvatski učenici puše više od svojih europskih vršnjaka, 29 % njih su trenutni pušači (pušili u posljednjih 30 dana) u odnosu na 20 % trenutnih pušača prosječno u zemljama u kojima se provodi istraživanje ESPAD.

Više od polovice učenika pušilo je cigarete u životu (54 %), a cigarete i/ili e-cigarete 61 %, dok je 17 % učenika izjavilo da je pušilo e-cigarete u životu. Svakodnevno je u posljednjih 30 dana cigarete pušio gotovo svaki peti učenik (19 %). Zabrinjava podatak da je 43 % učenika, koji su izjavili da su svakodnevno pušili cigarete, svoju prvu cigaretu zapalilo u dobi od 13 godina i ranije.

Pijenje alkohola

Podaci o pijenju alkohola i dalje su zabrinjavajući. Hrvatska je 2019. godine iznad prosjeka ESPAD-a za sve prikazane pokazatelje pijenja alkohola. Većina šesnaestogodišnjaka u Hrvatskoj je u životu pila alkohol, podjednako mladići i djevojke.

Devet od deset učenika (90 %) je pilo alkohol u životu. Više od polovice učenika je to činilo u posljednjih 30 dana (58 %) – 61 % mladića i 54 % djevojaka. Prema vrsti pića mladići u najvećoj mjeri piju pivo, njih 55 %, a djevojke žestoka pića, njih 44 %. Ekscesivno pijenje, odnosno pijenje 5 ili više alkoholnih pića u jednoj prigodi u posljednjih 30 dana je i dalje u značajnoj mjeri zastupljeno kao obrazac pijenja, kod 46 % mladića i 43 % djevojaka. Barem jednom u životu opilo se 43 % učenika u Hrvatskoj, više mladića u odnosu na djevojke. Zabrinjava podatak o ranoj dobi početka pijenja alkoholnih pića – čak 46 % mladića i 37 % djevojaka navodi da su počeli piti alkohol u dobi od 13 godina i ranije (ukupno 42 %). Najčešći motivi za pijenje su osobno zadovoljstvo i motivi ugone, a ne utjecaj vršnjaka. Iako je zakonom zabranjeno usluživanje osoba mlađih od 18 godina, 42 % mladića i 38 % djevojaka navodi da im je alkoholno piće bilo posluženo u kafiću/pubu ili disku/klubu.

Korištenje droga

Hrvatska se prema konzumaciji psihoaktivnih droga u životu nalazi iznad prosjeka ESPAD-a (18 %).

Kanabis je i dalje najčešće korištena psihoaktivna droga u Hrvatskoj kao i prosječno u zemljama u kojima se provodi istraživanje ESPAD.

U Hrvatskoj je 2019. godine nešto više od petine učenika (22 %) probalo neku od psihoaktivnih droga (uključujući kanabis). Životna prevalencija (konzumacija barem jednom u životu) uzimanja psihoaktivnih droga iznosila je: kanabis 21 %, trankvilizatori bez liječničkog recepta 2,3 %, ecstasy 2,1 %, inhalanti 15 %, nove psihoaktivne tvari/droge 5,1 %, ostale droge (izuzev kanabisa) 4,4 %. U upitnik ESPAD-a iz 2019. prvi put je uključena skala CAST koja omogućuje procjenu korisnika kanabisa visokorizičnih za razvoj ovisnosti. Prevalencija visokorizičnih korisnika kanabisa u Hrvatskoj je viša među mladićima (4,9 %) nego među djevojkama (4,4 %), kao i na razini prosjeka ESPAD-a (mladići 4,7 %, djevojke 3,3 %).

Kontinuirana provedba istraživanja ESPAD pruža nam izuzetno važne podatke o pokazateljima uporabe cigareta i e-cigareta, pijenja alkohola te obrascima i motivima pijenja alkohola, korištenja psihoaktivnih droga, te nekim drugim bihevioralnim i društvenim odrednicama korištenja sredstava ovisnosti kao što su rizična ponašanja, mjesta pijenja, okolnosti pijenja, rano korištenje, dostupnost i percepcija vršnjačkog okruženja.

Iako je prema rezultatima istraživanja Hrvatska u većini promatranih parametara iznad europskog prosjeka, bitno je naglasiti da je u svim tim parametrima zabilježen pad udjela učenika koji su koristili sredstva ovisnosti kako na europskom tako i na hrvatskom nivou. U zemljama prosjeka ESPAD-a taj pad je značajan u odnosu na Hrvatsku. Ti su nam podaci smjernice za daljnje kreiranje preventivnih programa i aktivnosti kako bi i u budućnosti održali postojeći pad prevalencije sredstava ovisnosti.

Provedba novog vala istraživanja ESPAD planira se u školskoj godini 2023./24., iznimno nakon pet godina, a prvi rezultati bit će dostupni krajem 2024.

5. Popis slika

- Slika 1.** Tijek uzorkovanja
- Slika 2.** Životne prevalencije uporabe sredstava ovisnosti, po spolu i ukupno (%)
- Slika 3.** Životna prevalencija, prevalencija u posljednjih 30 dana i prevalencija svakodnevnog pušenja cigareta u posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%)
- Slika 4.** Prevalencija pušenja cigareta u životu, u posljednjih 30 dana i svakodnevnog pušenja cigareta u posljednjih 30 dana u razdoblju 1995.-2019., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)
- Slika 5.** Životna prevalencija, prevalencija u posljednjih 12 mjeseci i prevalencija korištenja e-cigareta u posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%)
- Slika 6.** Dob pušenja prve cigarete, po spolu i ukupno (%)
- Slika 7.** Dob početka pušenja e-cigareta, po spolu i ukupno (%)
- Slika 8.** Prevalencija svakodnevnog pušenja cigareta s 13 godina ili ranije u razdoblju 1995.-2019., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)
- Slika 9.** Pijenje alkohola u životu, u posljednjih 12 mjeseci, u posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%)
- Slika 10.** Životna prevalencija i prevalencija pijenja alkohola u posljednjih 30 dana u razdoblju 1995.-2019., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)
- Slika 11.** Dob početka pijenja alkohola, po spolu i ukupno (%)
- Slika 12.** Prevalencija pijenja 5 ili više alkoholnih pića u jednoj prigodi u posljednjih 30 dana u razdoblju 1995.-2019., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)
- Slika 13.** Prevalencija pijenja 5 ili više alkoholnih pića u jednoj prigodi u posljednjih 30 dana prema broju prilika, po spolu i ukupno (%)
- Slika 14.** Dob početka opijanja, po spolu i ukupno (%)
- Slika 15.** Prevalencije pijenja energetske pića: u životu, u posljednjih 12 mjeseci i posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%)
- Slika 16.** Prevalencije pijenja energetske pića i alkohola u istoj prilici: u životu, u posljednjih 12 mjeseci i posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%)
- Slika 17.** Motivi pijenja alkohola u posljednjih 12 mjeseci, po spolu (%)

-
- Slika 18.** Mjesto posljednje konzumacije alkohola, po spolu (%)
-
- Slika 19.** Životna prevalencija korištenja psihoaktivnih droga i korištenja psihoaktivnih droga izuzev kanabisa u razdoblju 1995.-2019., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)
-
- Slika 20.** Životna prevalencija, prevalencija u posljednjih 12 mjeseci i prevalencija korištenja kanabisa u posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%)
-
- Slika 21.** Prevalencija korištenja kanabisa u životu i u posljednjih 30 dana u razdoblju 1995.-2019., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)
-
- Slika 22.** Dob početka prvog korištenja kanabisa, po spolu (%)
-
- Slika 23.** Prevalencija ranog korištenja kanabisa u razdoblju 1995.-2019., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)
-
- Slika 24.** Životna prevalencija korištenja trankvilizatora ili sedativa bez liječničkog recepta u razdoblju 1995.-2019., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)
-
- Slika 25.** Životna prevalencija pijenja alkohola u kombinaciji s tabletama u razdoblju 1995.-2019., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)
-
- Slika 26.** Prevalencija korištenja inhalanata u životu, u posljednjih 12 mjeseci, u posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%)
-
- Slika 27.** Životna prevalencija korištenja inhalanata u razdoblju 1995.-2019., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)
-
- Slika 28.** Rano korištenje najraširenijih sredstava ovisnosti, usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka, 2019. (%)
-
- Slika 29.** Prevalencija cjeloživotne apstinencije najraširenijih sredstava ovisnosti u razdoblju 1995.-2019., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)
-
- Slika 30.** Rizična ponašanja mladića pod utjecajem alkohola u posljednjih 12 mjeseci (%)
-
- Slika 31.** Rizična ponašanja djevojaka pod utjecajem alkohola u posljednjih 12 mjeseci (%)
-
- Slika 32.** Dostupnost sredstava ovisnosti, usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)
-
- Slika 33.** Percepcija dostupnosti kanabisa u razdoblju 1995.-2019., usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)
-

6. Popis tablica

- Tablica 1.** Broj škola i razreda koji su sudjelovali u istraživanju prema vrsti obrazovnog programa
- Tablica 2.** Opis uzorka po spolu
- Tablica 3.** Dob početka svakodnevnog pušenja cigareta, po spolu (%)
- Tablica 4.** Pijenje alkoholnih pića prema vrsti, usporedba Hrvatske i prosjeka ESPAD-a (%)
- Tablica 5.** Pijenje alkoholnih pića u posljednjih 30 dana, po vrsti pića i spolu (%)
- Tablica 6.** Prevalencija opijanja u životu, u posljednjih 12 mjeseci, u posljednjih 30 dana, po spolu i ukupno (%)
- Tablica 7.** Životna prevalencija korištenja različitih psihoaktivnih droga, usporedba Hrvatske i prosjeka ESPAD-a 2019. godine (%)
- Tablica 8.** Prevalencija visokorizičnih korisnika kanabisa na ukupnom uzorku, po spolu, usporedba Hrvatske i ESPAD prosjeka (%)
- Tablica 9.** Prevalencije korištenja odabranih supstanci barem jednom u životu – usporedba Hrvatske i prosjeka ESPAD-a 2019. godine (%)
- Tablica 10.** Životna prevalencija uporabe lijekova, po spolu i ukupno (%)
- Tablica 11.** Prevalencija korištenja novih psihoaktivnih tvari u životu i u posljednjih 12 mjeseci, po spolu i ukupno (%)
- Tablica 12.** Izgled korištenih novih psihoaktivnih tvari u posljednjih 12 mjeseci, usporedba Hrvatske i prosjeka ESPAD-a 2019. godine (%)
- Tablica 13.** Percepcija dostupnosti alkohola po vrsti pića (%)
- Tablica 14.** Percepcija navika prijatelja (%)

7. Popis kratica

ESPAD	Europsko istraživanje o pušenju, pijenju alkohola i uzimanju droga među učenicima (eng. European School Survey Project on Alcohol and Other Drug)
EMCDDA	Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama (eng. European Monitoring Centre for Drug and Drug Addiction)
RH	Republika Hrvatska
NN	Narodne Novine
LSD	Lizergid (eng. lysergic acid diethylamide)
GHB	Gamahidroksibutirat
CAST	Skala probira na visokorizičnu uporabu kanabisa (eng. Cannabis Abuse Screening Test)

8. Literatura

1. ESPAD Group (2020). *ESPAD Report 2019: Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs*, EMCDDA Joint Publications, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
2. ESPAD Group (2021). *ESPAD 2019 Methodology: Methodology of the 2019 European School Survey Project on Alcohol and other Drugs*, EMCDDA Joint Publications, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
3. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. (2017). Procjene stanovništva Republike Hrvatske u 2016. [Internet]. [pristupljeno 17.02.2020.]. Dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/07-01-03_01_2017.htm
4. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. (2018). Osnovne škole Kraj šk. G. 2016./2017. i početak šk. g. 2017./2018 [Internet]. [pristupljeno 17.02.2020.]. Dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/08-01-02_01_2018.htm
5. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. (2018). Srednje škole kraj šk. g. 2016./2017. i početak šk. g. 2017./2018. [Internet] [pristupljeno 17.02.2020.]. Dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/08-01-03_01_2018.htm
6. de Vries, P. G. (1986). *Stratified Random Sampling In: Sampling Theory for Forest Inventory*. Springer, Berlin, Heidelberg. doi.org/10.1007/978-3-642-71581-5_2.
7. Dulčić, A., Ajduković, M. i Kolesarić, V. (ur), (2003). *Etički kodeks istraživanja s djecom*. Zagreb: Vijeće za djecu Vlade Republike Hrvatske, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
8. Faeh, D., Viswanathan, B., Chioloro, A., Warren, W. i Bovet, P. (2006). Clustering of smoking, alcohol drinking and cannabis use in adolescents in a rapidly developing country. *BMC public health*, 6(1), 1-8.
9. ESPAD Group (2016). *ESPAD Report 2015: Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs*, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
10. Hibell, B., Guttormsson, U., Ahlstrom, S., Balakireva, O., Bjarnason, T., Kokkevi, A. i Kraus, L. (2012). *The 2011 ESPAD report: substance use among students in 36 European countries*, Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs, Stockholm.
11. Hibell, B., Guttormsson, U., Ahlström, S., Balakireva, O., Bjarnason, T., Kokkevi, A. i Kraus, L. (2009). *The 2007 ESPAD report. Substance use among students in 35 European countries*, Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs, Stockholm.
12. Hibell, B., Andersson, B., Bjarnason, T., Ahlström, S., Balakireva, O., Kokkevi, A. i Morgan, M. (2004). *The 2003 ESPAD Report: Alcohol and Other Drug Use Among Students in 35 European Countries*, The Swedish Council for Information on Alcohol Other Drugs, CAN, Council of Europe, Pompidou Group.
13. Hibell, B., Andersson, B., Ahlström, S., Balakireva, O., Bjarnason, T., Kokkevi, A. i Morgan, M. (2000). *The 1999 ESPAD Report: Alcohol and Other Drug Use Among Students in 30 European Countries*, The Swedish Council for Information on Alcohol Other Drugs, CAN, Council of Europe, Pompidou Group.

14. Hibell, B. i sur. (1997). *The 1995 ESPAD Report: Alcohol and Other Drug Use Among Students in 26 European countries*, The Swedish Council for Information on Alcohol Other Drugs, CAN, Council of Europe, Cooperation Group to Combat Drug Abuse and Illicit Trafficking in Drugs (Pompidou Group).
15. Čorak, D., Krnić, D. i Modrić, I. (2014). *Droga i mladi*. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Ravnateljstvo policije.
16. Breslau, N., Fenn, N. i Peterson, E. L. (1993). Early smoking initiation and nicotine dependence in a cohort of young adults. *Drug Alcohol Depend*, 33(2), 129-137.
17. Zakon o ograničavanju uporabe duhanskih proizvoda NN 128/1999, 55/2000, 125/2008, 55/2009 – ispravak, 119/2009, 94/13, 114/18. Preuzeto 01.02.2021. s <http://www.zakon.hr/z/80/Zakon-oograni%C4%8Davanju-uporabe-duhanskih-proizvoda>
18. Wasowicz, A., Feleszko, W. i Goniewicz, M. (2015). E-Cigarette use among children and young people: the need for regulation. *Expert Review of Respiratory Medicine*, 9:5, 507-509.
19. World Health Organisation. (2020). Alcohol and cancer in the WHO European Region: an appeal for better prevention. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.
20. Substance Abuse and Mental Health Services Administration. (2008). Results from the 2007 National Survey on Drug Use and Health: National Findings. Rockville, MD.
21. Gilpin, N. W. i Roberto, M. (2012). Neuropeptide modulation of central amygdala neuroplasticity is a key mediator of alcohol dependence. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 36(2), 873-888.
22. Jovičić Burić, D., Muslić, Lj., Krašić, S., Markelić, M., Pejnović Franelić, I. i Musić Milanović, S. (2021). Gender Differences in the Prediction of Alcohol Intoxication among Adolescents. *Substance use & misuse*, 56, 7, 1024-1034.
23. Zakon o ugostiteljskoj djelatnosti NN 85/15, 121/16, 99/18, 25/19, 98/19, 32/20, 42/20. Preuzeto 01.02.2021. s <https://www.zakon.hr/z/151/Zakon-o-ugostiteljskoj-djelatnosti>.
24. Zakon o trgovini NN 87/08, 96/08, 116/08, 76/09, 114/11, 68/13, 30/14, 32/19, 98/19, 32/20. Preuzeto 01.02.2021. s <https://www.zakon.hr/z/175/Zakon-o-trgovini>
25. Spear, L. P. (2015). Adolescent alcohol exposure: Are there separable vulnerable periods within adolescence?. *Physiology & Behavior*, 148,122-30.
26. Grant, B. F. i Dawson, D. A. (1997). Age at onset of alcohol use and its association with DSM-IV alcohol abuse and dependence: results from the National Longitudinal Alcohol Epidemiologic Survey. *Journal of substance abuse*, 9,103-10.
27. Lerma-Cabrera, J. M., Carvajal, F., Alcaraz-Iborra, M., de la Fuente, L., Navarro, M., Thiele, T.E. i Cubero, I. (2013). Adolescent binge-like ethanol exposure reduces basal α -MSH expression in the hypothalamus and the amygdala of adult rats. *Pharmacology, Biochemistry and Behavior*, 110, 66-74.
28. Pavić Šimetin, I., Žehaček Živković, M. i Belavić, A. (2020). *Health Behaviour In School-aged Children-HBSC 2017/2018. Basic indicators of health and wellbeing of male and female students in Croatia 2017/2018*. Zagreb: Croatian Institute of Public Health.
29. Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013). *Energetska pića s kofeinom i miješanje s alkoholom*. Preuzeto 26.10.2021. s <https://www.hzjz.hr/sluzba-zdravstvena-ekologija/energetska-pica-s-koferinom-i-mijesanje-s-alkoholom/>

30. Alsunni, A. A. (2015). Energy drink consumption: beneficial and adverse health effects. *International journal of health sciences*, 9.4 , 468.
31. Al-Shaar, L., Vercammen, K., Lu, C., Richardson, S., Tamez, M. i Mattei, J. (2017). Health Effects and Public Health Concerns of Energy Drink Consumption in the United States: A Mini-Review. *Frontiers in Public Health*, 5, 1 – 6.
32. Marczinski, C. A. i Fillmore, M. T. (2014). Energy drinks mixed with alcohol: what are the risks?. *Nutrition Reviews*, Volume 72, Issue suppl 1, 98–107.
33. Cooper, M. L. (1994). Motivations for alcohol use among adolescents: Development and validation of a four-factor-model. *Psychological Assessment*, 6(2), 117–128.
34. Cox, W. M., i Klinger, E. (1988). A motivational model of alcohol use. *Journal of Abnormal Psychology*, 97(2), 168–180.
35. Jovičić Burić, D., Raguž, B., Muslić, Lj., Musić Milanović, S. (2020, April 6-7). *Motives of Alcohol Drinking in Different Age Groups of Adults in Croatia* (Conference Poster) Better Future of Healthy Ageing, Zagreb.
36. Kuntsche, E., Gabhainn, S. N., Roberts, C., Windlin, B., Vieno, A., Bendtsen, P., ... & Wicki, M. (2014). Drinking motives and links to alcohol use in 13 European countries. *Journal of studies on alcohol and drugs*, 75(3), 428–437.
37. Ali, M. M., & Dwyer, D. S. (2010). Social network effects in alcohol consumption among adolescents. *Addictive Behaviors*, 35(4), 337– 342.
38. Filaković, P. i sur. (2014). *Psihijatrija*. Osijek: Medicinski fakultet.
39. Legleye, S., Karila, L., Beck, F. i Reynaud, M. (2007). Validation of the CAST, a general population Cannabis Abuse Screening Test. *Journal of Substance Use*, 12 (4), 233-242.
40. Hotujac, Lj. i sur. (2006). *Psihijatrija*. Zagreb: Medicinska naklada.
41. McCabe, S. E., West, B. T., Veliz, P., McCabe, V. V., Stoddard, S. A. i Boyd, C. J. (2017). Trends in medical and nonmedical use of prescription opioids among US adolescents: 1976-2015. *Pediatrics* 139 (4), p. e20162387.
42. NIDA. (2020). *Inhalants DrugFacts*. Preuzeto 25.10.2021. s <https://www.drugabuse.gov/publications/drugfacts/inhalants>
43. Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama (2018). *Europsko izvješće o drogama 2018.: trendovi i razvoj*, Ured za publikacije Europske unije, Luksenburg
44. Redmond, S. i Devaney, E. (2010). Drug and Alcohol-Related Knowledge, Attitudes and Behavior. *Ireland: Youth Studies Ireland*, 5(1), 34-48.
45. Greenhalgh, EM, Scollo, MM i Winstanley, MH. Tobacco in Australia: Facts and issues. Melbourne: Cancer Council Victoria; 2021.

HRVATSKI ZAVOD ZA JAVNO ZDRAVSTVO

Europsko istraživanje o pušenju, pijenju i uzimanju droga među učenicima 2019., Hrvatska
The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs (ESPAD)

Prikaz hrvatskih nacionalnih rezultata iz 2019. godine, Svezak 1., Sredstva ovisnosti

Hrvatski zavod za javno zdravstvo
Rockefellerova 7, 10000 Zagreb
www.hzjz.hr

HZJZ

HRVATSKI ZAVOD ZA JAVNO ZDRAVSTVO